

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Räägo
peatoimetaja

**E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, J. Kleesment, A.-T. Kliimann,
H. Kristal, E. Maddisoo, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots**

A. Mägi
toimetuse sekretär

S I S U.

Artiklid.

Uluots, J.: Vana-Eesti rahvakoosolekutest	337
Piip, A.: Konfliktnormide ühtlustamine Balti riikides	343
Vain, J.: Tunnistaja taandamisest tsiviilasjus, protsessi olemasolu pärast kohtupoolega	347
Nurk, M.: Läti tsiviilseadustik 1937. (Järg.)	351

Arutlused.

Grau, K.: Märkmeid K. Saarmann'i ja K. Matto „Kriminaalseadustiku“ kohta	367
--	-----

Kirjanduse ülevaade.

Leesment, Leo: Prof. Dr. Eberhard Freiherr von Künszberg, Rechtliche Volkskunde. Lesestücke zur Rechtlichen Volkskunde	376
--	-----

Riigikohtu tegelus.

Üldkogu:

Kas tööandja poolt majanduslikul teel enda jaoks toimepandud ehitustööl asetleidnud õnnetusjuhtumi tagajärjel viga saanud töölise poolt abiraha ja pensioni väljamõistmise pärast tööandja vastu tõstetud nõudmise kohta kuuluvad kohaldamisele Tööstusliku töö seaduse § 541, 542 ja 372 p. „c“?	379
---	-----

Administratiivosakond.

Kas sõjaväes teeniv ohvitser, kes läkitamiselt tagasi kutsutud, on õigustatud nõudma, et temale Kaitseväelaste palga seadluse § 14 põhjal eelmise kõrgemapalgalise ametikoha palka edasi makstaks?	383
Kas Pärandusmaksu seadus võimaldas kinnisvara hinnata ainult madalamaks seaduslikust hindest?	384

Vana-Eesti rahvakoosolekutest.

J. Uluots.

§ 1. **Mõiste.** On hästituntud tõsiasi, et vanad eestlased olid vähemalt XIII sajandi alguses väga järjekindlad ja vaprad sõjamehed¹. Peaaegu sugugi pole seni tuttavad vana-eesti rahvakoosolekud. Ometi olid sõjavägi ja rahvakoosolek tol ajal üksteisega kõige lähemalt seotud.

Selleks, et sõjavägi saabuks, pidid sõjamehed kogunema². Kogunenud sõjamehed lahingulises rivistuses kujundasid maleva³. Malev, teostades sõjaretke võõral maal, kogunes majas, s. o. puhke- ja koonduspunktis⁴.

Ent kogunenud sõjamehed, enne kui malevana lahingulises rivistuses sõjaretkele minna, võisid samas kogunemispunktis otsustada, kas ja kuhu sõjaretke ette võtta⁵. Ka sõjaretkel olles võis sõjameestel osutada vajalikuks oma puhke- ja koonduspunktis harutada ja otsustada tea-

¹ Teatavasti eestlased sõdisid oma iseseisvuse eest ligikaudu 20 a. (1208—1227). Tuntud on selles suhtes sakalaste uhke deklaratsioon: donec puer unius anni vel cubiti remaneret in terra — Heinrici Chronicon Lyvoniae, Hannover 1874 (edaspidi lühend. H.), XXVI, 9.

² H. XXIII, 2: Et congregaverunt... exercitum magnum; H. XXI, 2: miserunt per universam Estoniam, et congregaverunt exercitum; H. XVI, I: convenerant cum exercito magno.

³ H. XX, 2: Et sequuti sunt Estones in maleva magna.

⁴ H. XXIII, 9: ubi maia eorum et congregatio fuit. H. XV, 7: et equos et pecora ad villam Lambiti, ubi fuerat maia, id est collectio eorum, compulerunt; H. XXIII, 7: suam mayam elegerunt in Avispe. Vastavalt on eesti keeles praeguseni säilinud nimetus „öö-maja“, Nachtlager, vt. Wiedemann, Estn.-Deutsch. Wörterbuch, s. v. maja.

⁵ Nõnda saarlased 1220. a., H. XXIII, 9: an cum Danis in Revele pugnaturi, an Gervanensem essent provinciam intraturi?

tavaid poliitilisi ja kohtulik-õigusmõistmise küsimusi⁶. Viimati, olenemata sõjaretkest, võidi sõjamehed kokku kutsuda teatava poliitilise küsimuse otsustamiseks, *ad placitum*⁷.

Sel viisil sõjavägi ja rahvakoosolek kujundasid Vana-Eestis ühe ja sama inimkogu, erinedes vaid funktsionaalselt. Sõjameeste kogu lahingulises rivistuses sõjalises ülesandes moodustas maleva, sama kogu poliitilises rivistuses õiguslik-poliitilises ülesandes — rahvakoosoleku.

Toodud mõistest järeldub rahvakoosoleku üksikasju.

§ 2. Koosseis. Et rahvakoosolek oma koosseisult oli sama sõjameeste kogum nagu malev, siis ka rahvakoosoleku kogunemine ja kokkuastumine kandis samasugust nimetust⁸. Samal põhjusel rahvakoosolekust osavõtjad olid relvastatud, nõnda et ka koosolekul endal püüti tarbe korral panna relvad tegevusse⁹. Samal põhjusel võidi pidada rahvakoosolekut enne sõjaretkele minekut ja sõjaretkel olles¹⁰ ja isegi lahingu kestel, selle vaheaegadel¹¹.

Sellest järeldub, et rahvakoosolekust oli õigustatud osa võtma igaüks, kes oli sõjavõimeline. Sõjavõime ja hääleõigus olid sünonüümid.

§ 3. Koht. Sõjameeste suurt hulka ei saadud paigutada ühte hoonesse. Seepärast on endastmõistetav, et rahvakoosolekud peeti lageda taeva all¹².

Sõjameestel oli kombeks koguneda vastava „maa“ sõjalises keskuses, linnuses. Seetõttu rahvakoosolekud sagedasti

⁶ Nõnda Läänemaa eestlased 1212. a., peatudes sõjaretkel Koiva jõesuudmel, riialaste saadikut kui salakuulajat uurisid ja karistasid „diversis penis“ — H. XVI, I, ning eriti saarlased Adja jõesuudmel tsisterts munka Frederiki 1214. a. — H. XVIII, 8.

⁷ Nõnda 1210. a. ugaunlased, H. XIII, 5: Et audientes Estonos de tota Ugaunia nuncios episcopi advenisse, convenerunt ad placitum.

⁸ Vt. eespool märkmed 4 ja 7.

⁹ Nõnda märk. 7 tähendatud koosolekul. „Estonos cum lanceis et gladiis ad eum interficiendum concurrunt, — H. XIII, 5. Vrd. liivlaste suhtes 1212. a., H. XVI, 3: Et Lyvones cum armis suis trans flumen sedebant, et Theutonicis loquebantur, et in multos fratres millicie accusabant.

¹⁰ Vt. eespool tekst ja märk. 5 ning 6.

¹¹ Nõnda 1222. a. Viljandi linnuses, — H. XXVI, 5; vrd. eriti klassiliselt kirjeldatud liivlaste vahelduvad võitlused ja koosolekud Dabreli linnuses 1212. a. — H. XVI, 4.

¹² Nõnda koosolek jõe kaldal, vt. eespool märk. 9, ning allpool märk. 13 j.

peeti kas linnuses endas¹³ või soodsas kohas linnuse läheduses¹⁴.

Ent sõjaretkele minemiseks tavaliselt koguneti oma „maa“ piiril, võõra maa läheduses¹⁵. See asjaolu tõi kaasa, et ka rahvakoosolekute tavalised kohad kujunesid vastava „maa“ piiri ääres või selle läheduses¹⁶.

Koosoleku hõlbustamiseks aitasid kaasa teed, mille kaudu võis koosolekule kergesti pääseda. Seetõttu ka teede sõlm-punktide lähedased kohad muutusid koosolekukohtadeks¹⁷.

§ 4. Aeg. Sõjaretkele koguneti vajaduse järgi, järelikult ka vastavatele rahvakoosolekutele¹⁸. Samuti toimusid koosolekud ka sõjaretkel¹⁹. Aga ka väljaspool sõjaretke võis osutada vajalikuks koguneda rahvakoosolekule teatava küsimuse lahendamiseks²⁰. Seega rahvakoosolekute aeg kujunes kõigepealt vajaduste järgi.

Ent vajadused iga „maa“ seesmise korra kujundamiseks ja järelikult ka rahvakoosolekute kokkukutsumiseks pidid kujunema vältavateks. Teisalt kõik eestlaste maad saatsid igal aastal ühiskoosolekuteks saadikud, kes ei saanud toimida juhtnöörideta igalt „maalt“, iga vastava „rahva“ rahvakoosolekult²¹. Seetõttu peab arvama, et igal „maal“ peeti järjekordset rahvakoosolekut igal aastal.

¹³ Nõnda ugaunlased 1210. a. Otepää linnuses — H. XIII, 5.

¹⁴ Nõnda ugaunlased 1222. a. teostasid kohtumõistmist preester Hartwigi üle osalt Tartu linnuse sees, osalt selle läheduses, H. XXVI, 7: Hartwicus, quem locaverunt super bovem pingnissimum... Et educentes de castro, deorum suorum voluntatem sorte requirebant. „Kogula“ mõis (selle tähendusest allpool § 7) Saaremaal Valjala linnuse läheduses, Koguva k. mitte kaugel Muhu linnusest; Keravere k. (Põlva khk.) mitte kaugel sealsest linnusest.

¹⁵ H. XXII, 2: venerunt prope Sackalam, ubi locus orationis et colloquiorum exercitus esse solet; H. XXVII, 2: ad locum orationis et colloquiorum cum octo milibus perveniunt.

¹⁶ Nõnda Keravere k. (selle ja teiste kohtade tähendusest allpool, § 7) Matsalu lahe kaldal; Käravete mõis Järvamaa põhjapiiril, Naves k. Mõisaküla läheduses, Sakala piiri läheduses.

¹⁷ Nõnda Kogula küla alal (Saaremaal, Kärla khk.) hargnevad maanteed põhja, idasse, lõunasse ning läände.

¹⁸ Vt. eespool märk. 2, 5.

¹⁹ Vt. eespool märk. 6.

²⁰ Vt. eespool märk. 7.

²¹ H. XX, 2: ubi et omnes gentes circumiacentes quolibet anno ad placitandum in Raigele convenire solebant.

§ 5. Käik. Koosolekust osavõtjad seisid püsti, või ka istusid, olles relvastatud.²²

Koosolekul oli igal juuresolijal sõnaõigus, tarbe korral võõralgi.²³ Sõnavõtu rohkuse või ägeduse korral haarati ka relvade järele.²⁴ Koosolekul korrapidamise eest hoolitsetid vanemad, tarbe korral võimalikult veenvalt selgitades ja soovitades õiget ja asjakohast käitumist.²⁵ Mõnikord koosolek võis pikale venida, koosnedes mitmest osaistumisest.²⁶

Tavaliselt või sagedasti harutamine ja eriti otsustamine oli saadetud sakraaltalitustest, niihästi poliitiliste, sõjaliste kui ka õigusmõistmise küsimuste lahendamisel.²⁷

Otsuse langemine toimus pärast arutamist, sagedasti ka pärast sakraaltalituste kaudu soovitavale selgusele jõudmist.²⁸

§ 6. Pädevus. Igal Eesti „maal“ oli kõnesolev rahvakoosolek kõrgeim riigiõiguslik organ, mille tõttu kõik tähtsamad vastavasse „maasse“ kuuluvad küsimused kuulusid rahvakoosoleku võimkonda.

Eriti:

1) rahvakoosolek andis kogu maad kohustavaid norme²⁹;

²² Vt. eespool märk. 9, 11.

²³ Nõnda ugaunlaste koosolekul 1210. a. anti ka piiskopi saadikule sõna, H. XIII, 5: et apericus Alebrandus os suum docebat eos de fide christi.

²⁴ Nõnda eelmises märkuses tähendatud koosolekul taheti Alebrandi odade ja mõõkadega tappa, H. XIII, 5 (toodud eespool märk. 9).

²⁵ Nõnda eelmises lõikes tähendatud koosolekul vanemad manitsesid saadikut puutumata jätta, mis ka toimus. H. XIII, 5. Samuti juhatasid vanemad lahingut ja koosoleku pidamist liivlaste juures Dabreli linnuses 1212. a. — H. XVI, 4.

²⁶ Nõnda 1241. a. Läänemaal saavutati kokkulepe saarlastega alles pärast „mitmeid koosolekuid ja läbirääkimisi“ — multis itaque placitis et interlocutariis, vt. 1241. a. lepingu tekst, J. Uluots, Verträge der Esten mit den Fremden im XIII Jahrhundert, Tartu 1937, lisa nr. 1.

²⁷ Nõnda sõjaretke määramisel saarlased 1219. a; H. XXIII, 9: sorte deorum suorum requirebant voluntatem; ugaunlased kohtuotsuse tegemisel 1222. a., H. XXVI, 7: deorum suorum voluntatem sorte requirebant.

²⁸ Nõnda eestlased 1211. a. Liivimaal; H. XV, 3: mactantes boves et pecora diisque suis immolantes favorem ipsorum requirant; vt. ka eelmises märkmes toodud allikkohad.

²⁹ Nõnda Saaremaal 1255. a. lepinguga tekitatud senise „maaõiguse“ muutmiseks nõuti „kogu maa nõusolekut“, vt. J. Uluots, *op. c.*, lk. 51. Liivlaste rahvakoosoleku „dekreedid“ on ühel puhul täpselt üle antud, H. II, 10: collecta Lyvonum universitas decernit, ut quicumque

- 2) rahvakoosoleku juurde saadeti välismaised saadikud³⁰ ja ta saatis välismaile saadikuid³¹;
- 3) rahvakoosolek otsustas sõja ja rahu küsimused ning tema nimel sõlmiti välislepingud³²;
- 4) rahvakoosolekul mõisteti kohut tähtsamates asjades, eriti maa-äraandmise süütegudes³³.

§ 7. Nimetusi. Vastandina nimetusele *malev*³⁴, ei ole rahvakoosoleku eestipärane nimetus kaasaegseis allikais säilinud. See sunnib oletama, et rahvakoosoleku nimetus ei olnud ühesugune igal pool kogu Eestis, vaid erines „maade“ (keelemurrete) järgi. See oletus näib tõestuvat omaaegsete rahvakoosolekute kohti tähendavates kohanimedes³⁵.

a) Kog u, gen. kogu (koo), kogo, gen. koo, Eestis praeguseni koosoleku tähenduses³⁶. Seoses sellega kohanimed: Saaremaal — Kogula k.³⁷, Kogula (k. ning hiljemini) mõis ja vald³⁸; Muhemaal — Koguva³⁹; Põhja-Harju-

clericus in terra permaneat, capite puniatur ... Decreverunt etiam Lyvones mercatores, qui remanserant, occidere.

³⁰ H. XII, 6: *miserunt ... nuntios suos ad Estonas in Ugauniam; H. XVI, 1: missis nuntiis in Estoniam ... Et gavisi sunt Estonas; H. XIII, 5: Et audientes Estonas de tota Ugaunia nuncios episcopi advenisse, convenerunt ad placitum.*

³¹ H. XII, 6: *Estonas ... nuntios suos miserunt; H. XV, 7: Sacellanenses miserunt nuntios suos.*

³² H. XXIII, 9: *Osilienses congregato exercitu magno, sorte deorum suorum requirebant voluntatem, an cum Danis in Revele pugnaturi, an Gervanensem essent provinciam introhuri? Et cecidit sors super Gervanenses. H. XXIII, 2: Et congregaverunt Revalenses et Harianenses exercitum magnum contra eos, et miserunt seniores suos ad regem verbis pacificis. H. XXIII, 5: miserunt viros cum eis pro pace faciendā. Vt. ka J. Uluots, *op. c.*, lk. 22 j.*

³³ Nõnda ugaunlased pidasid 1222. a. kohut preester Hartwigi üle, — H. XXVI, 7, sakalased samal aastal foogt Hebbu üle, H. XXVI, 6; Läänemaa eestlased 1212. a. riialaste saadiku üle, H. XVI, 1, ning saarlased 1214. a. munk Frederiki kohta, H. XVIII, 8.

³⁴ Vt. eelpool tekst ja märk. 3.

³⁵ Rahvakoosolekute soonimetuse säilimisest kohanimedes vt. J. Grimm, *Deutsche Rechtsaltertümer*, B. 2, Leipzig 1899, lk. 352 j.

³⁶ Wiedemann, *Est.-Deutsch. WB*, s. v. kogu: Verein, Sammlung, Versammlung; siit ka nimetused Riigikogu (parlament), linnavolikogu (linna esindajate kogu), vallavolikogu (valla esindajate kogu).

³⁷ Kärļa khk.; XVIII s. — Koggul, vt. Mellin'i kaart.

³⁸ Valjala khk., XVIII s. — Koggul, vt. Mellin'i kaart.

³⁹ Muhu saare läänerannikul, XVIII s. — Kogova, vt. Mellin'i kaart.

maal (vana-Eesti Revalias) — XIII sajandil Kogael⁴⁰, Virumaal — XIII s. Kogelae, k. ja hiljemini ka mõis⁴¹; XIII s. — Kokaal⁴².

b) Kära, soome k. kärjä (ehk kärrää) ajalooliselt ja hiljemini rahvakoosoleku tähenduses⁴³, eesti k. veel XVI sajandi lõpul nõu ehk nõupidamise tähenduses⁴⁴. Seoses sellega kohanimed: Järvamaal — Käravete mõis ja Käravete k.⁴⁵, Keravere (mõis)⁴⁶; Võrumaal — Keravere k.⁴⁷, Läänemaal — Keravere k.⁴⁸.

c) Nõu, gen. nõu, praeguseni eesti keeles nõu ning nõupidamise tähenduses⁴⁹, seega vaste eelmainitud „käräle“. Seoses sellega Tartumaal (vana-eesti Ugaunias) — XV s. küla Nõuves, Novskülla, Nausz, Novus⁵⁰; Pärnumaal (vana-eesti Sakala ala) — XVI s. Nouvenkülli⁵¹, vististi ka (XVI sajandil) Novemetze⁵².

⁴⁰ Praegu küla Koila, Jõelähtme khk., Jägala jõe kaldal, vt. P. Johansen, Die Estlandsliste des Liber Census Daniae, Kopenhagen-Tallinn, 1933, lk. 437 j.

⁴¹ Praegu asundus ja küla Koila, Simuna khk., Emumäe läheduses, vt. Johansen, *op. cit.*, lk. 438 j.

⁴² Praegu küla Koila, Viru-Nigula khk., vt. Johansen, *op. c.*, lk. 441 j.

⁴³ A. Ahlquist, Die Kulturwörter der Ostseefinnischen Sprachen, Helsinki 1875, lk. 225.

⁴⁴ G. Müller, Estnische Predigten (Verhandlung d. gel. Estn. Ges. B. 50), Tartu 1891, lk. 67, 252, 316, 317, 320, kusjuures Taaveti ülem-laulus peat. I salm 1 olev „consilium infidelium“ on tõlgitud „Ebbauschiade Kerra“ ning „in consilio infidelium — „Ebbauschiade Kerras“.

⁴⁵ Ambla khk., XVI ja XVII s. — Kirrifet, Kerrefer, — vt. P. Freiherr v. Ungern-Sternberg, Materialien zur Gütergeschichte Jervens (Beitr. z. Kunde Est-, Liv- u. Kurlands, B. 7, Tallinn 1912), lk. 409, 446.

⁴⁶ Türi khk., XVI ja XVII s. — Kerreverre, Kerrefer, vt. Ungern-Sternberg, *op. c.*, lk. 432, 446.

⁴⁷ Põlva khk., XV s. — „Kerraver“, vt. H. v. Bruiningk u. N. Busch, Livländische Güterurkunden, B. I, Riga 1908, lk. 632 ja märk. 1.

⁴⁸ Märtna khk., XVIII s. — Kerrafer, vt. Mellin'i k.

⁴⁹ Wiedemann, *op. c.*, s. v. nõu: Vorsatz, Absicht, Rath.

⁵⁰ Rõngu khk., praeguse Teedla mõisa kohal, vt. v. Bruiningk u. Busch, *op. c.*, lk. 208 ja märk. 3, 309 märk. 10, 584 märk. 5. 585.

⁵¹ Halliste khk., Mõisaküla läheduses, vt. H. v. Bruiningk, Livländische Güterurkunden, B. II, Riga 1923, lk. 28.

⁵² Vt. v. Bruiningk, *op. c.*, lk. 314.

Eelnevast⁵³ tuleks vististi järeldada, et rahvakoosoleku nimetusena tarvitati Saaremaal ning Põhja-Eestis (Põhja-Harjumaa, Virumaa) eeskätt nimetust „kogu“, Kesk-Eestis (Järvemaal, osalt ka Läänemaal ja Võrumaal) — ka „kõra“ ning Lõuna-Eestis (Sakala ja Ugaunia aladel) — „nõu“.

Konfliktnormide ühtlustamine Balti riikides.

A. Piip.

On arusaadav, et rahvusvahelise eraõiguse ehk konfliktnormide erinevus moodustab suurima pahe nende riikide õiguslikus olustikus, kellede vahel valitseb elav üldine ja kaubanduslik liiklemine.

On mõistetav, miks arusaamatuste ja vastuolude likvideerimiseks riigid, alates läinud sajandi viimasest veerandist, on teinud katseid saavutada konfliktnormide suhtes teatavat ühtlust. Vaja meenutada vaid Montevideo konventsiooni 1889. a. Ameerika kontinendi riikide vahel rahvusvahelise eraõiguse alal, ja samaste küsimuste lahendamise katseid Haagi konverentsidel (1894, 1896, 1900 ja 1902), kuigi väiksema eduga. Pidev tegevus sel alal kestab ka tänapäev, eriti Roomas asuva Rahvusvahelise Eraõiguse Instituudi hoolet.

Ootamata üldisi saavutisi, on Balti riikide vahel sama küsimus juba varakult tekkinud päevakorraks. Nii sõlmiti mõningate rahvusvaheliste eraõiguse küsimuste lahendamiseks Riias 12. VII 1921 erikonventsioon, ning samal päeval ja samas kohas sõlmitud Eesti-Läti-Leedu konsulaarkonventsioon sisaldab ka eeskirju konfliktnormide asjus, eriti pärandusküsimustes (viimased universaalsuse ja, mis nüüd kõlab imelikuna, pärandijätja kodumaa seaduse alusel).

Küsimus muutus aga akuutseks neis riikides, eriti Eestis ja Lätis, ettevõetud tsiviilseaduste reformi puhul.

Sellest seisukohast lähtudes võeti Balti juristide esimesel kongressil 1930. a. küsimus arutusele, kus esitati kaks

⁵³ Eeltoodud kohanimed ei ole toodud purgivald. Vististi oli (vähemalt varem kui XIII s.) tarvitusel ka muidki nimetusi rahvakoosolekute tähendamiseks, nagu võiks järeldada mõningatest kohanimedest. Sellekohane üksikasjalisem andmestik ulatuks üle käesoleva kirjutise piiride.

erinevat põhiseisukohta: Eesti esindajad kõik, ja osa Läti juriste (eriti dots. Albats) asusid BES aset leidnud traditsioonilise elukoha (domitsiili) põhimõttel, kuna Leedu juristid (eriti prof. Beljackin) ja osa Läti juriste (prof. Bukovski) soovitasid säärasena kodumaa õigust.

Kaaludes ligemalt küsimust, tuleb püüda saavutada rahvusvaheliselt tunnustatud normide süsteemi, mis kindlalt määraks, milline materiaalne norm tuleks rakendusele antud õiguslikus suhtes, kas kodumaa (*lex patriae*), elukoha (*lex domicilii*), kohtukoha (*lex fori*), kohustatu või õigustatu, tehingu sõlmimise (*lex loci contractus*) või täitmise (*lex loci solutionis*) või isegi tehingu mõju (Wirkungstatut) seadust. Säärase selguse saavutamise kõrvaldaks arusaamatused ja ebakindluse õiguslikes küsimusis rahvusvaheliste elementidega.

Tõelisus on kahjuks kaugel sellest ideaalist. Seda põhjustab üksikute seadusandluste autonomistlik tendents, kes üldreeglina katsuvad erestele alistada võimalikult palju õigussuhteid.

Teadus näitab meile kätte kaks teed kokkupõrgete ärahoidmiseks: a) konfliktnormide ühtlustamise (unifikatsiooni), mille all mõeldakse oma konfliktnormide sisulist kokkukõlastamist teise maa vastavate normidega, mis tarbe korral võib toimuda ka eelkäiva kokkuleppe alusel (säärased on veksiõiguse ühtlustamine Genfis 1930. a. sõlmitud vastava konventsiooni kohaselt), ja b) konfliktnormide internatsionaliseerimise, kus vastavate rahvusvaheliste lepingute kaudu määratakse konfliktide lahendamise tunnustatud ja sunduslik süsteem, kusjuures üksikutes seadusandlustes võivad leida rakendust ka erinevad konfliktnormid.

Seega konfliktnormide unifikatsioon ei kata internatsionaliseerimise mõistet, mistõttu eeskujulikuks tuleb lugeda vaid konfliktnormide unifikatsioonist nende internatsionaliseerimise kaudu, s. t. ühtlaste konfliktnormide loomist rahvusvaheliste lepingute kaudu.

Vaadeldes Balti riikide vahelist konfliktnormide kokkukõlastuse probleemi, leiame, et siin konfliktnormide erinevust võib lahendada märksa lihtsamalt, kui üldrahvusvahelises ulatuses.

Esiteks, ei tule unustada, et Balti riikide õigusliku korra aluseks oli nende riikide tekkimiseni enam-vähem ühtlane veneaegne seadusandlus, mis leidis nende riikide poolt retsipeerimist, ning seda normistikku rakendav ühine kasatsioonikohtu (*ex-Vene* dirigeeriva Senati) tegelus. Säärasel ühisel kohtutraditsioonil on määratu õiguspsühholoogiline tähtsus, mis kergendab vastastikku arusaamist ja seega automaatselt soodustab nende sõltumatu õigusloomise käiku üldiselt samades joontes.

Teiseks, veel tänini kehtivad meil mitmed ühised retsipeeritud *ex-Vene* seadused, eriti tsiviilkohtupidamise ja kaubanduse alal, ja kuni hiljutise minevikuni ka tsiviilõiguse ja, mis eriti tähelepanev, kriminaalseaduste alal.

Kolmandaks, Balti riikide sotsiaalsed ja poliitilised tingimused on üldiselt samalaadsed, mis loob eelduse nende materiaal- ja konfliktnormide kergemaks ühtlustamiseks, kui see mõeldav muidu riikidevahelises elus.

Meie aja ülesanne oleks katsuda alal hoida Balti riikides, eriti aga Eestis ja Lätis, võimalikult laias ulatuses õigusliku korra ühtlust, ja soodustada autonoomsete seaduskordade loomist samadel põhimõtetel. Peab küll tähendama, et selles asjas Balti riikide õiguslikus arengus ei ole kinni peetud sellest koostöö põhimõttest, ja et, näiteks, kriminaalseaduste alal on puudunud seadusandjate vahel ligem kontakt.

Seevastu leidub kaubandusõiguse normistiku ümberkujundamisel kindel tahe meid ühtlustada, eriti Genfi 1930. a. vekslis- ja tšekikonventsiooni kohaselt ühtlustatud vekslis- ja tšekiseadustikkude väljaandmise püüetes.

Õnnelikul kombel on ka Eesti ja Läti uued tsiviilseadustikud katsunud säilitada võimaluse kohaselt konfliktnormide ühtlust, aluseks võttes senise BES sissejuhatuses antud aluseid. Ei või jätta mainimata, et nii Eestis kui ka Lätis oli tugev tendents asendada BES sissejuhatuse art. XXVIII elukoha ehk domitsiili pidemõistet füüsiliste isikute teo- ja õigusvõime alusena kodumaa (*lex patriae*) seadusega: esialgsed kavad sisaldasidki viimaseid eeskirju.

Kuid arvesse võttes antud riigi õiguskorra stabiilsuse nõudeid ja soovides vabastada kohtunikke uurimast ning rakendamast lõpmatut arvu välisriikide norme välismaalaste

isiku- ja teovõime selgitamisel, mis eriti koormav väikestes ja elava rahvusvahelise liiklusega mail, on nii Eesti tsiviilseadustiku eelnõu, kui ka Läti 28. jaanuari 1937. a. tsiviilseadustik (Civillikums) säilitanud pidemõistena elukoha (domitsiili). Ja seda täiesti õigustatult, kuigi mõned Lääne-Euroopa suurriikidest, kus on tugevad kas emigratsioonilised või imperialistlikud tendentsid, on võtnud oma seadusandlustes pidemõisteks kodumaa seaduse, ja et nende mõjul sama pidemõiste leidis teed ka Haagi eraõiguslikesse konventsioonidesse, mõningate pehmendustega (näit. tunnustades abielu normivas konventsioonis nii tagasisaadet kui ka kohtukoha seadusandlust).

Vastavalt määrab meie tsiviilseadustiku eelnõu § 2: „Isiku õigus- ja teovõime määratakse tema elukoha seadusega. — Nende õigussuhete jaoks, mille kohta maksab Eesti seadus, samuti Eestis olevate varade suhtes võib kadunud isikut surnuks tunnustada Eesti seaduste järgi ka siis, kui vastaval isikul ei olnud või ei ole Eestis elukohta.“

Samaselt lausub ka Läti Civillikums § 8: „Füüsilise isiku õigus- ja teovõime korraldatakse tema elukoha seaduste järgi. Kui isikul on mitu elukohta ja üks neist on Lätis, siis tema õigus- ja teovõime kui ka õiguslike toimingute järel dused korraldatakse Läti seaduste järgi.“

Juriidiliste isikute õigus- ja teovõime korraldatakse nende juhatuse asukoha seaduste järgi.“

Ühtlaselt Eesti tsiviilseadustiku eelnõu § 2 teise lõikega korraldab Läti tsiviilseadustik ka surnuks tunnustamise küsimust (§ 10). Sama elukoha põhimõte on jäetud mõlemas, nii Eesti kui Läti tsiviilseadustikus, kehtivaks ka perekonnaõiguses, mõningate erinevustega üksikuis küsimusis.

Kõike seda tähele pannes võime heal meelel konstateerida, et senine autonoomne seadusandlus on alal hoidnud Eesti ja Läti vahel konfliktnormide ühtlase põhisüsteemi, kuna aga säärane ühtlustamine Leeduga ei ole teinud tähelepanuväärivaid edusamme.

Soovida aga tuleb, et meie ei unustaks Balti riikide õiguslikus arenemises konfliktnormide ühtlustamise vajadust, mis oluline nende ligemaks, arusaamatusteta kaastööks.

Tunnistaja taandamisest tsiviilasjus, protsessi olemasolu pärast kohtupoolega.

(TKS § 86 p. 4 ja 373 p. 4.)

J. Vain.

Kuigi TKS § 86 ja 373 räägivad tunnistaja taandamisest põhjusel, et tunnistajal on protsess „üheda kohtupoolest“, siis tegelikus elus taandatakse vastaspoole tunnistaja. Nii krahv Bludov leiabki, et „taandamist nõuab kohtupool, kelle vastu on tunnistaja üles antud“.

Kohtud, et jõuda selgusele, kuidas võiks hinnata hiljemini tunnistaja öeldisi, pärivad temalt, kas tal on protsessivahekord vastaspoolega. Missugust protsessi seadusandja mõtles, pole päris selge. Meil puudub üldtarvitatav sõnagi, millega tõlgiksime Ustav Graždansk. Sudoproizvodstva § 86 ja 373 toodud „tjažba“. Annenkov² seletab, et „tjažba“ all „ei tuleks mõista ainult tsiviilnõude asja, vaid kohtuasja üldse, sest kriminaalprotsessi vahekorras seismine mõjustab tunnistajat veel rohkem ja võib seega olla suuremaks takistuseks tõendite andmisel erapooletult“. Meie KKS ei näe ette tunnistaja taandamist põhjusel, et tal on kohtuasi süüalusega või kannatanuga. Süüteoost kannatanu mitte ainult ei ole taandatav tunnistuseandmisest mõne teise kohtuasja olemasolu pärast, vaid ta esineb koguni tunnistajana samas kohtuasjas, kus arutatakse tema isiku või tema varanduse vastu toimepandud süütegu. Temale ei ole tõendite andmisel takistuseks ka samas kriminaalasjas antud tsiviilnõue (KKS § 469), mille rahuldamine oleneb süüaluse süüdimõistmisest, viimane aga omakorda tsiviilnõudja tunnistamisest. Seega siin võivad tunnistaja öeldisi mõjustada nii haavatud enesetunne ja kättemaksuviha kui ka lootus saada ekvivalenti tekitatud varandusliku kahju eest. Peab kohus suutma ja suudabki neid mõjustamistegureid arvestada tunnistaja öeldiste hindamisel, siis tõuseb esile küsimus, miks peaksime kartma, nagu käiks kohtule üle jõu hinnata selle tun-

¹ Tju trj u m o v, Ustav Gražd. Sudoproizvodstva. I, Riga 1923. Komment. § 373 juurde.

² A n n e n k o v, Opõt komentarii k Ust. Gražd. Sudoproizvodstva II, lk. 45.

nistaja öeldisi, kel pole kohtupoolega vihavimma, ja selles asjas, kus temal pole mingit lootust kasu saada vahenditult.

Kõrvutades vastavaid osi meil kehtivas TKS-s ja KKS-s peame konstateerima järjekindluse puudust. Kriminaalalal tarvilikult väljaarendatud protsessiõiguse kõrval kehtib ajast mahajäänud õigus tsiviilprotsessi alal. TKS § 86 ja 373 mitte ainult et on ise takistavaks teguriks, vaid nad annavad eetilisel madalal tasemel püsivatele isikutele võimaluse takistusi teha õigusemõistmise alal — annavad võimaluse kunstlikult tekitada aluseid tunnistaja taandamiseks. Arvamus, et taandamise põhjuseks võiks olla vaid see protsess taandust nõudjaga, mis oli alustatud enne seda, milles taandamist nõutakse, ei saa paika pidada. Seletab ju *ex-Vene Senat* (1875/443 ja 1872/472)³, et isikud, kel kohtupoolega kohtuasi, võivad saada taandatud, „olguigi et kohtuasi algatati pärast seda protsessi, milles tunnistaja on välja kutsutud“. Ollakse teadlik, et uue kohtuasja algatamisega saab taandada vastaspoole tunnistajat varemalgatatud asjas, ja on tema eetiline tase madal; siis ta annabki kohtusse tühisesummalise nõude tunnistaja vastu ja taandab selle. Kui esimest tühist protsessi ei saa tarvilikult venitada, alustatakse samasuguseid kunstlikke veel, kuni protsess, milles oli tema huvides taandada tunnistajat, jõuab lõpule ja otsus astub jõusse. *Issatšenko*⁴ on arvamisel, et nõudepalve esitamise kohtule olevat vähe ja et protsessivahekorras seisvaks võib tunnistajat lugeda kohtupoolega sus, kui „kohtukutse on temale kätte antud“. See seisukoht pole identne seadusandja omaga. *Ex-Vene Senat* leiabki vastupidiselt, et sellest on küllalt, kui tunnistaja vastu nõudepalve on kohtusse antud (seletus 1871/67). Meie kohtud, kui tärkab kahtlus, kas uus protsess pole mitte alustatud tunnistaja taandamiseks esimeses, pärivad tunnistajalt, kas ta on kohtukutse saanud, ning eitava vastuse saamisel tunnistavad taandamisnõude paljasõnaliseks ja jäta-
vad tagajärjeta. Kuid see tervitatav kallak kohtupraksises ei kindlusta veel, et õigus, kuivõrra see oleneb taandatava tunnistaja öeldistest, iga kord välja selgitataks. Taanduse taotleja võib saavutada kohtult tõendi, et ta on ära andnud tunnistaja vastu nõude, ja sellise tunnistuse saamine võtab

³ Тjurjumov, Kommentaar 21 § 373 juurde.

⁴ Issatšenko, Gražd. protsess. II, lk. 120.

vähem aega, kui kohtukutse kätte jõudmine. Kohtule ei peaks protsessiõigus tegema takistusi üle kuulata ka neid isikuid, kel endal kohtuprotsess kohtupoolega; peaks jääma kohtu asjaks hinnata, kui võõra niisuguse tunnistaja öeldisile võib rajada kohtuotsust. Kui on antud kohtu hinnata kahjusaja-tsiivilnõudja kui tunnistaja öeldised kriminaalprotsessis, siis seda enam tuleks sama hindamise õigus anda kohtule kohtupoolega tsiviilprotsessi vahekorras seisva tunnistaja öeldiste suhtes. Viimases kohtuprotsessis ei saa tunnistaja kunagi asja ühele või teisele otsustamisest vahenditult kasu, nagu saab kahjukannatanud tsiviilnõudja kriminaalprotsessis.

Kui kohtule oli silmanähtav, et üks kohtupool teise kohtupoole tunnistaja vastu alustas tsiviilprotsessi, harilikult tühisesummalise, selleks, et teda tunnistajast taandada, siis niisugustel kordadel on juhitud asja nõnda, et nõue tunnistaja vastu määratakse samapäevselt arutusele, kuid järjekorras varem. Nõnda on võimalik tunnistaja vastu tõstatatud nõuet omaks võtta — protsessist lahtisaamise huvides, ja sellega avaneks võimalus kostjat esimeses asjas üle kuulata tunnistajana teises. Keegi pole aga kindlustatud, et pole sama tunnistaja vastu antud veel nõudeid tagavaraks. Igatahes on õigusemõistmisega täbar lugu, kuni on kehtimas TKS § 86 ja 373 praegusel kujul. Teiste maade protsessiõigused ei võimalda raskuste tekitamist sel teel.

Prantsuse Procédure civile et commerciale käsitleb tunnistajaks olemise küsimusi § 767—775. Alused on meie omadest teissugused. § 767 järgi põhimõtteliselt iga isik, kel on või arvatakse olevat teadmisi vaidlusaluses küsimuses, võib saada kutsutud kohtusse ses asjas tunnistust andma. Sellest üldisest reeglist tehakse tarvilikud erandid. Isikud, kes tunnistuse andmisest võivad saada kõrvaldatud, jagunevad kolme kategooriasse: 1) kes pole tunnistamisõiguslikud suguluse või hõimluse pärast; 2) kes pole võimelised õigustelt (õigustes piiratud); 3) kes väärivad etteheiteid — inreprochable. § 768 järgi on kohtul ülesandeks kõrvaldada tunnistuse andmisest kõik üleneva ja alaneva astme sugulased ja teatava astme hõimlased. Küll aga võivad need tunnistajateks olla abielu olemasolu tõestamise, abielu tühistamise ja lahutamise küsimustes, sündimise ja surma fakti, aja ja koha

küsimustes, samuti lapsendamise alal. Alanevais astmeis sugulastele on seegi keelatud. § 769 lubab õigustes piiratuist teatud liike üle kuulata, kuid vandeta. Õigusi kaotanute vandelevõtmise keeldu ei saa kohus ega kohtupoolel kõrvale jätta. § 770 käsitleb tunnistajaid, kes väärivad etteheiteid. Seadus annab kohtupoolele õiguse nõuda, et keelataks tunnistuse andmine isikule, kelle asend võimaldab tema siiruses kahelda. Toodud etteheite vastu võib aga vastaspool vaielda ning, mõlemad pooled ära kuulanud, kohus määrab, kas rahuldada taandamise nõue või jätta ettetoodud momendid kaalumiseks tõendite hindamisel. Etteheiteid teha võimaldavad isikud omakorda jagunevad ka kolme kategooriasse. Ka siin 1) vaadeldakse sugulasi, kuid kõrvalastmeis, 2) isikuid, kel võivad asjas olla huvid — presumeeritav pärija; tunnistajaks andnu kulul protsessi kestel söönu või joonu; kohtupoolega teenistusvahekorras ja sel teel alalises kokkupuutes seisja; 3) isikuid, kelle õigused pole küll piiratud, kuid on süüdistatavad §-de järgi, mis näevad ette õiguste piiramise. Järgmised §-d käsitlevad alaealisi. Edaspidi loeme, mis on kohtule fakultatiivne, mis obligatoorne. Ühegi sõnaga ei käsitleda tunnistaja taandamist põhjusel, et tal on taandust taotleva kohtupoolega protsess.

Saksa Tsiviilprotsessiõiguse järgi võib üldpõhimõtteliselt tunnistajaks olla iga isik, kes ei kuulu oma ülesannetelt ega huvidelt kohtupooleks. Nõnda ei või tunnistajaks olla kohtupoole ise ega tema seaduslik esindaja (isa, abielumees, eestkostja, aktsiaseltsi juhatuse liige, seltsi asjaajaja, omavalitsuse juhataja jt.), samuti mitte need, kel kohtuasjas on kohtupoolega ühised huvid⁵. Seega Saksa Tsiviilprotsessiõiguse autorid ei ole arvamisel, et kohtupoolega protsessivahekorras seisev tunnistaja oleks huvitatud pool ses asjas, milles ta kohtu ette kutsutud. Sugulust ja kõiki muid momente kohus arvestab tõendite hindamisel.

Eesti Tsiviilkohtupidamise seaduse eelnõus on „tjažba“ asemele võetud „tsiviilprotsess“. Sellega tuuakse teatud määralt selgust juurde. Muidu on meie eelnõu vastavad paragraafid tõlge kehtivast protsessiõigusest. Oleks tungivalt soovida, et käsitledud küsimust veel enne kaalutaks, kui eelnõust saab seadus.

⁵ Zivilprozessordnung § 372 jj.

Toimetuse märkus.

Artikli autoril pole nähtavasti võimalik olnud kasutada TKS eelnõu teksti niisugusena, nagu see on kujunenud vastavas komisjonis lõppviimistlusel. Eelnõu § 225, mis vastab kehtiva TKS §-dele 373 ja 86, on muudetud selles mõttes, et seal loendatud tunnistajate liigid, mis praeguse korra juures vastaspoole taandusel üldse jäid üle kuulamata ja kõrvaldati tõenduste hulgast, tulevikus ka taanduse korral kuulatakse siiski tunnistajate üle, kuigi ilma vandeta. Kohus hindab selliste tunnistajate öeldised üldalusel, s. t. määrab nende tõendusjõu kindlaks vabalt oma sisetunde järgi. Eelnõu § 225 p. 4, mis vastab kehtiva TKS § 373 p. 4 ja 86 p. 4, on redigeeritud nii: „Kellel on kohtuprotsessi vahekord taandava poolega, mis oli alustatud enne seda protsessi, milles ta on ülesantud tunnistajaks, samuti kellel on huvi asja otsustamisest selle kasuks, kes teda tunnistajaks on üles andnud.“

T. G.

Läti tsiviilseadustik 1937.

(Järg.)

M. Nurk.

§ 5. Pärimisõigus. — Pärimisõigus võtab enese alla CL 2. osa ja koosneb 8-st jaost: 1) üldised sätted, 2) seadusjärgne pärimine, 3) testamendijärgne pärimine, 4) lepingujärgne pärimine, 5) pärandi avamine, kaitse ja pärandihagi, 6) pärandi vastuvõtmine ja soetamine, 7) kaaspärijate omavahelised suhted ja pärandi jagamine, 8) pärimisõiguse lõppemine ja kaotamine.

Ühes tsiviilõiguse ühtlustamisega kogu Läti territooriumi kohta on ära langenud rohkearvulised isikulised ning territoriaalsed *leges speciales* ega ole pärimisõigus sõltuv BES § 1993—2004 tähendatud vahetegemisest pärimisvara ja soetisvara vahel. Edasi on välja jäetud fideikomiss (BES § 2317—2357), BES § 2501—2524 tähendatud pärimislepingu eriliigid (pärimisvendlus, pärimislepingud abikaasade vahel ja laste ühtlustamine), aadlikkude perekondlik mõisade fideikomiss (BES § 2525—2580), pärandi liitosade erivastutuse kohta käivad normid (BES § 2663—2666), BES § 2421—2440 loendatud

viimsete tahteavalduste eriliigid: kinked surma korraks ja koditsillid Kuramaa õiguse järgi, erinormid pärandisse kuuluvate kinnistute kohta (BES § 2707—2730), pärandi jagamise instrumendis puutuvad BES sätted (§ 2735—2737), BES erinormid pärandi ja legaadi tagasivõtmise kohta mittevääristelt isikutelt (§ 2855—2872), välja arvatud BES § 2863 sisalduv norm.

I. Pärimisõiguse üldosas uudusena, võrreldes BES-ga, on § 387, mis annab pärimisõiguse ka sellistele juriidilistele isikutele, mille loomise pärandijätja näeb ette oma korralduses surma korraks, nimetades selle pärijaks ja jättes talle vara. Uuesti asutatav juriidiline isik saab juriidilise isiksuse kinnitamise või registreerimise silmapilgust alates, kuid ta loetakse pärijaks alates juba pärandiavamise silmapilgust. Pärimisele kutsumise alused ja nende omavahelised suhted on samad, mis BES-s: pärimisleping, testament, seadus. Kõik kolm pärimisviisi võivad esineda koos (§ 389).

II. Seadusjärgne pärimine käsitluses on asetatud esikohale. Seaduse järgi kutsutakse pärimisele: 1) abikaasa, 2) sugulased ja 3) lapsendatud.

Sõltumatult sellest, milline oli abikaasade varavahekord, saab üleelanud abikaasa lapse osa, kui järelejäänud laste arv on väiksem kui 4, $\frac{1}{4}$ — kui laste arv on 4 või rohkem (§ 392, 393). Kui pärand on nii väike, et selle jagamine pole võimalik, on järelejäänud abikaasal õigus valitseda ja kasutada kogu jagamatut vara, kuid ta peab vara tulust kõigepealt katma laste elatuskulud. Valitsemise ja kasutamise õigus lõpeb kõigi laste täisealiseks saamisega, abikaasa loobumisega sellest õigusest, pärandi vabatahtliku jagamisega, üksiku lapse osa kohta — selle eraldamisega pärandist kas kokkuleppel või abikaasa soovil, täisealise lapse nõudel — mõjuvatel põhjustel (§ 394). Lasteta lesk saab poole pärandist + korteri sissesead. Kui lesel ei jää alanevaid ega ülenevaid sugulasi, venda ega õde, ega nende lapsi, või kui need loobuvad, pärib kogu vara lesk (§ 396). Abikaasad ei päri teineteiselt, kui abielu oli lahutatud või tühistatud (§ 397). BES § 1709—1869 muu komplitseeritud režiim kaotab kehtivuse. Seadusjärgse pärimisõiguse annab sugulus, mis tekib sündimisest seaduslikus abielus, hiljemini tühistatud abielus, sündimine väljaspool abielu, kui mitteabielulise lapse vanemad pärast lapse sündimist omavahel abielluvad, peigmehe lihalisest ühendu-

sest kihlatud pruudiga, kelle kohus on tunnistanud kihlatu lahutatud naiseks (§ 399). Väljaspool abielu sündinud laps ei päri isalt ega selle sugulastelt (§ 400 l. 1). Lapsendatult, kellel pole järeletulijaid, pärivad võrdses osas tema sugulased kui ka lapsendaja ja tema alanevad sugulased. Sel juhul lapsendatu poolvennad ja -õed loetakse võrdseiks täisvendade ja -õdedega (§ 401 l. 3).

Seadusjärgsete veresugulaste pärimine erineb TsSe(1936)-st oluliselt selle poolest, et CL siin on jäänud truuks BES-st ja rooma õigusest tuntud klasside ning astmete süsteemile, kuna Eesti eelnõu on pidanud soovitavaks retsipeerida Saksa parenteeli süsteemi. Vastavalt sellele CL § 403—414 järgivad BES § 1880—1892 ja § 1933—1935 sätteid. Selle tagajärjel, et on kaotatud partikulaarõigused, teatavate pärijate liikide õiguste sõltuvaks tegemine nende eristamisest või mitteeristamisest ja pärandi teatavate objektide liigitamine pärimisvaraks, on uus seadustik võinud loobuda BES § 1894—1946-st¹⁵. Vastupidiselt TsSe (1936) § 559-le, riiki, kui temale langeb pärijateta jäänud vara, ei loeta pärijaks ja riik vastutab pärandijätja võlgade eest ainult tegelikult saadud vara piirides (§ 416 l. 2).

III. Testamendijärgne pärimine. — Vormilt testamendid liigitatakse avalikkudeks ja eratestamentideks (§ 432 jj.), kusjuures viimane neist võib esineda privilegeeritud testamendi kujul (§ 460—462). Avalik testament, mille tegemine on lubatud mitte ainult notari juures, nagu meie eelnõus ette nähtud, vaid ka vallakohtus või Läti konsuli juures välismaal (§ 433), erineb BES kui ka TsSe(1936) omast selle poolest, et tunnistajate juuresolek ei ole tsiviilseaduse järgi tingimata tarvilik, kuigi lubatud (§ 434 ja 435). Kodune testament tuleb teha kirjalikult ja, välja arvatud holograafiline testament, vähemalt 2 tunnistaja juuresolekul (§ 446, 451). Ka ilma tunnistajate juuresolekuta tehtud kodune testament omab avaliku testamendi jõudu, kui testaator ta annab hoiule notarile, vallakohtule või Läti konsulile (§ 440). Privilegeeritud testamendi piirid on tõmmatud märksa avaramad Eesti eelnõu omadest. Võib sellist testamenti teha niihästi suusõnal kui ka kirjalikult. Esimesel juhul on tarvilik 2 tun-

¹⁵ Osa neist §-dest ei saanudki Lätis kehtida, sest nad sisaldasid Eesti territooriumide partikulaarõigusi.

nistaja juuresolek, kellelt aga ei nõuta lugemise ja kirjutamise oskust (§ 460 l. 2). Kirjalikku privilegeeritud testamenti võib teha isik olukorras, kus tal ei olnud võimalik tunnustajaid kutsuda, sõjateenistuses olev isik sõja ajal, vanemad laste kasuks ja üks abikaasa teise kasuks (§ 462). Niisugune kirjalik testament ei kaota hiljemini jõudu. Testamendi sisu peab väljendama testaatorei tõelist tahtet (§ 463), mispärast järgnevad §-d taotleavad peamiselt selle tahte tõelisuse tagamist. Pole tarvilik, et tahe oleks väljendatud just selgelt ja arusaadavalt, nagu seda nõuab TsSe(1936).

Testaatorei korralduste vabadust kitsendab sundpärimise instituut, mis seega ka CL-s on pääsenud üldisele kehtivusele (§ 422 jj.). Testaator võib pärijale määrata asepärija või järelpärija (§ 467—493)¹⁶, ta võib oma vara täielikult või osaliselt jätta üldkasulikuks või heategevaks otstarbeks isegi asutatava juriidilise isiku kaudu (§ 494—499), määrata legaate, mille normering (§ 500—583) vastab BES-le, välja arvatud § 538, milles legataar vabastatakse pärandijätja võlgade tasumisest osavõtmisest, võib oma korraldusi siduda tingimustega, tärmimi ja muude kitsendustega (§ 584—603), vastavalt BES § 2358—2407-le. Testament võib olla vastastikune ja korrespektiivne (§ 604—612), jällegi BES eeskujul, kusjuures vastastikune testament on lubatud mitte ainult kahe isiku vahel, nagu näib nõudvat TsSe(1936)¹⁷, vaid ka kolme ja rohkem isikute vahel. BES-t järgivad lähedalt ka testamendi tõendamisse, täitmisse, tõlgitsemisse ja vaidamisse puutuvad sätted (§ 613—638).

IV. Lepingujärgne pärimine (§ 639—654) kujutab enesest, ühes vähete muudatustega, BES § 2484—2500 tõlget. Nii ei ole pärimislepingus lubatud pärija tagandamine pärimisest ega anta juriidilist efekti lepingule *de herede instituendo* (§ 639 l. 3 ja § 640). Pärimislepingu erikujud, milledest kõneldakse BES § 2501—2580, on ära langenud.

Pärimisõiguse 3 viimast osa (5.—8.) on pühendatud pärimise avamise, kaitse, pärimishagi, pärandi vastuvõtu ja omandamise, kaaspärijate omavaheliste suhete ja pärandi jagamise ja pärimisõiguse lõppemise ning kaotamise normee-

¹⁶ Asepärija suhtes vrd. TsSe(1936) § 615—632, milles asepärimist normitakse üksikasjalisemalt kui CL-s.

¹⁷ Vrd. BES § 2348—2357.

ringule, kusjuures toodud sätted jällegi sisaldavad rõhuvas enamuses BES retseptiooni. Eranditest olgu siinkohal ära märgitud järgmised.

Pärandihagi aegub 5 aasta jooksul, arvates õiguse tekki-
mise resp. õigusest teadasaamise päevast (§ 685, 686).

On välja jäetud BES § 2638, 2641, 2651, 2653, 2656, 2657, 2663—2676, seega ka pärandi kui terviku võõrandamise võimalus, mida TsSe(1936) ette näeb (§ 836 jj.).

Kui kaaspärija võõrandab oma osa kinnisvarast mitte-
kaaspärijale, on viimastel ostueesõigus resp. väljaostuõigus.

Testamendis või pärimislepingus tehtud keeld võõran-
dada liikuvat või liikumata vara ei takista pärandi jagamist, kuid enampakkumisest võivad osa võtta ainult pärijad (§ 736).

Nagu Eestis, nii ka Lätis seadusandja erilise tähelepanu osaliseks pärandi jagamise normimisel saab põllumajandus-
likkude kinnisvarade saatus. Siin ühelt poolt püütakse vältida seesuguste kinnisvarade liigset tükeldamist (§ 740), teiselt poolt kindlustada seda, et asi langeks kohasele isikule. Nii ei või juhus, kui maast ei jätku, lastega konkureerivad isa ja ema nõuda oma osa natuuras, samuti see pärija, kes ei teotse põllutöö alal või kellel enesel või tema abikaasal on põllumajanduslikku iseloomu kandev krunt pindalaga üle seaduses ettenähtud maksimumi (§ 741). Võrdsetes tingimustes natuuras saamise eesõigus kuulub sellele, kellel on võimalik teistele tasu rutemini välja maksta või kellele natuuras mittedaavad kaaspärijad annavad eesõiguse (§ 742). Natuuras saajate seast eesõigus talukohale on pärijal, kes rohkem aega töötanud majapidamises, või rohkem aidanud majapidamist oma rahaga, kusjuures sõjaväeteenistuse ja sõjas oldud aeg võrrutatakse teenistuseelse ajaga. Võrdsetes tingimustes eesõigus, edasi, kuulub sugulastele, nende seast meespärijatele, viimaste seast aastatelt vanemale (§ 743). Natuuras saajatel on eesõigus saada natuuras ka inventari ühes tasu maksmisega teistele (§ 744). Kaubandus- ja tööstusettevõtete eesõigus kuulub sellele, kes soovib ja suudab neid ettevõtteid juhtida või kellele annavad eesõiguse teised pärijad (§ 745). Kui need kriteeriumid ei anna küllaldast tunnust, määrab jagamise korra kohus (§ 746). Natuuras saadavad osad hinnatakse, kusjuures majapidamiseks tarvilikud hooned hinnatakse mitte eraldi, vaid seoses maaga. Kaaspärijate

vaheliste arvete aluseks võetakse $\frac{2}{3}$ hindamisväärtusest, kuid selline väärtuse vähendamine käib ainult põllumajanduslike kruntide kohta ja nende hoonete kohta, mis on otseselt seotud põllumajanduse vajadustega (§ 747). Niisiis on hindamise aluseks turuväärtus, mitte keskmine tulu, nagu TsSe(1936)-s¹⁸. Kergenduse andmine natuuras saanule väljamaksude tasumisel pole jäetud täielikult kohtu hoolde, nagu TsSe(1936)¹⁹, vaid on lubatud ainult siis, kui sularahas väljamaksude kogusumma ületab 50% saadud vara väärtusest, või siis, kui ta on saanud maa ilma hooneteta. Osa-kaupa tasumise kergendust kuni 10 aastani võib anda ainult küllaldase kindlustuse vastu (§ 749). Natuuras saadud osa võõrandamise korral on ette nähtud, analoogiliselt TsSe(1936)-ga²⁰, vahe tasumine teistele kaaspärijatele (§ 751).

Pärandist loobumise leping peab olema kirjalik (§ 762 l. 2). Kui lähem testamendijärgne pärija ei taha seda nimetatut kasutada, säilitab ta õiguse pärida seaduse järgi (§ 778).

Testaator võib eelmist testamenti tühistada kas uue testamendi tegemisega või lihtsa tühistamisega. Kuid uue testamendi tegemisega ei tunnistata vana tühistatuks, kui uus testament ilmsesti on ainult eelmise täiendus või mõne selle osa muutmine (§ 746). Samuti ei kaota eelmine testament kehtivust, kui uuel testamendil on niisugused puudused, millele pärast ta kaotab jõu või kui testaator endise jõustamiseks ta tühistab (§ 795 l. 1).

Legaatide tühistamises on kustutatud BES § 2821—2823, samuti ka § 2825 ja § 2828—2831 sätted.

Pärandi ja legaadi äravõtmist mitteväärilistelt isikutelt käsitletakse koos, ühesainsas alaosas. Ära võtta vara sel põhjusel võib ainult nõude esitamisega kohtus. Nõuet esitada võib isik, kellele läheb vara pärast äravõtmist ja teatavatel kordadel ka prokurör (§ 826 l. 1, 2). Ka on äravõtmise põhjuste loend lühem BES omast²¹.

Ühtekokku koondatud on ka juurdekasvu normering (§ 830—840). Testamendijärgse pärimise juures juurdekasvu õigus on ainult neil pärijatel, kes on kutsutud pärima kogu

¹⁸ § 821 l. 1.

¹⁹ § 823.

²⁰ § 824.

²¹ CL § 824 7 punkti BES 10 vastu §-des 2848—2854.

vara, ilma osade määramiseta üksikutele pärijatele, seega tunduv lihtsustamine BES-ga võrreldes.

§ 6. Asjaõigus. — See jagu koosneb 7 osast, milles käsitletakse järjekorras asjade liigitelu, valdust, omandit, servituute, reaalkoormisi, pandiõigust ja väljaostuõigust. Igale osale eelneb lühike üldosa, sisaldades üldisi mõisteid, millele järgneb aine lähem käsitletu.

Nagu sellest näha, vastab jao sisukord BES-le. Kuid seda kinnipidamist võime konstateerida ka sisus, mis on palju konservatiivsem võrreldes TsSe(1936)-ga. Nii ei leidu CL-s erikäsitlelust kinnistusraamatule ja hoonestamisõigusele, omandiõiguse käsitlemisel ei vaadelda eraldi vallas- ja kinnisomandit, puuduvad põlise rendiõiguse ja obroki instituudid, mis on jäetud välja mitte ainult asjaõigusest, vaid üldse kogu seadustikust nähtavasti selleks, et „mitte rüvetada omandiõigust“, kinnipidamise õigus ei esine asjaõigusena, nagu Eesti eelnõus, vaid BES eeskujul lubatud omaabi kujuna, pandiõiguses ei vaadelda eraldi õiguste pantimist, hüpoteekide jagamist ja ühendamist, ühishüpoteeke, tagatis-hüpoteeke, pole retsipeeritud kinnisvõla instituuti. Kustutades, nagu TsSe(1936)-gi ammuse valduse, on CL säilitanud igamisvalduse mitte ainult vallas-, vaid ka kinnisasjade kohta nagu BES-ki. BES „lähemõigusele“ on antud nimetus väljaostuõigus.

I. Asjad ja nende liigid. — Selle osa käsitlemine asjaõiguses on tingitud üldosa puudumisest CL-s. Läti seadustiku § 871—874 vastavad BES §-dele 529—584, välja arvatud § 535, 541, 545, 546, 552, 555, 561, 564, 565, 567—571, mis kustutatud. Samuti on kustutatud BES § 590—622, neist § 590—596 uue koodeksiga.

Üksikutest lahendustest olgu siinkohal tähendatud mõningad.

Nii liigitatakse asju kehalisteks ja mittekehalisteks — vastupidi TsSe(1936)-le, mis põhimõtteliselt tunnistab asjadeks kehalised esemed (§ 841). Raudtee kõigi oma päraldistega tunnistatakse kinnisasjaks, kuid laevad oma päraldistega — vallasasjadeks (§ 842 märkus). On säilitatud isegi dogmaatiliselt küllalt vaieldava väärtusega „kõrvalasja“ mõiste ja koormiste ning kulutuste viimine selle alla.

II. Valdus. — CL § 875—926 vastavad BES § 623—699-le, välja arvatud kustutatud § 629—631, 635, 636, 650,

651, 655—657, 675, 687, 692 ja 696. Valduses võib olla mitte ainult kehaline asi, vaid ka õigus (§ 875 l. 2). Otsest ja kaudset valdamist, nagu Saksa BGB-s ja Eesti eelnõus, CL ei tunne. BES-s vaidlusi tekitanud küsimus, kas kaotatud valduse ennistamine on lubatud ainult kinnisasja või ka vallasasja suhtes, on lahendatud viimases mõttes (§ 921). Valduse parandamist ei tunta. Vastavalt sellele ka vaie vägivalla abil rikutud valduse ennistamise vastu on kitsam kui Eesti eelnõus ja jäetud BES piiridesse (§ 917, 922; vrd. BES § 693, 694 ja 688).

III. O m a n d. — CL § 927—1929 vastavad BES §-dele 707—1071-le, välja arvatud järgmised §-d: 710—713, 721, 722, 731, 740, 749, 750, 753, 757, 758, 762, 774, 781, 785—787, 796—798, 825, 856, 864, 865, 879—896, 900, 911, 924, 925, 928, 932, 942, 960—978, 980, 981, 994, 995, 1003—1005, 1033, 1035, 1038, 1039, 1045, 1046, 1049. Seega on m. s. välja jäetud peremehe kinnisasjade okupatsioon, jões tekkinud saare omandiks soetamine, okste maharaiumine võõra krundi kohale ulatuvalt puult, kiriku ja asutiste asjade vabastamine igamisest, heas usus valdaja vastutuse kergendus pärast protsessi algust (BES § 911), kaasomanikkude osade langemine sellele, kes on teinud kulutusi asjale (BES § 932), *dominium utile* eristamine *dom. directum*'ist (BES § 942—952), eespool juba tähendatud vahetegemine pärimisomandi ja soetisomandi (BES § 960—978) vahel ja BES sätted jahi kohta.

Kuid rõõbiti sellega on osalt juba varemate novellide kaudu BES režiimi toodud osalisi täiendusi ja muudatusi, muide mitteolulise tähtsusega. Nii omandita kinnisasjad langevad riigile (§ 930 märkus), kustub omandihagi äralennanud mesilaspere pärast 1 kuu jooksul, arvates pereheitmisest (§ 939), kuid omanik peab alustama pere jälitamist ja 24 tunni jooksul teatama oma õigusest isikule, kes pere vastu võtnud või kes valdab maad, kuhu laskunud pere (§ 937 l. 2), omandiõiguse üleminekuks kinnisasjale pole tarvilik selle asja üleandmine (§ 992). Mesilasperet võib paigutada: maal vähemalt 15 meetri, linnades ja külates — vähemalt 25 meetri kaugusel ühendusteedest või naabri piirist, arvates seda kaugust mesipuu keskelt kuni tee veereni või piirini (§ 1101).

Omandiõiguse sisu CL järgi on jäänud endiseks: omanikule kuuluvad mitte ainult maapind, vaid ka maapõuevarad

ja õhuruum üleval. Mõlemas ruumis võib ta talitada oma äranägemise järgi (§ 1042, 1043). Ehitist peab korras hoidma iga omanik, mitte ainult linnamaja omanik (§ 1084).

IV. Servituudid. — Vastava osa sisu (CL § 1130—1259) saame, kui BES § 1089—1296 arvame maha järgmised §-d: 1091, 1095, 1096, 1119, 1121, 1127—1145, 1156—1180, 1201, 1204, 1205, 1224, 1246, 1552, 1253, 1255, 1256, 1261, 1262, 1274 ja 1275, milledest mõned olid kaotanud kehtivuse juba enne CL avaldamist.

Seega CL järgi jalgte servituut ei sisalda eneses ratsasõidu õigust ja sõidutee servituut ei sisalda jalgte ega raskete esemete vedamise servituuti, on kaotatud karjatamisservituut, puuraiumisservituut ja mesilastepidamise servituudi erinormeeringud ja kõrvaldatud erand, mille järgi isiklik servituut lõppes asja hukkumise läbi. Kuid vastavate redaktsiooniliste paranduste tegemisega on jäetud kehtima vilikasutus vara kui objekti kohta, samuti vilikasutus tarvitavate asjade kohta (§ 1191, 1193), ja, vastavalt sellele, vilikasutuse liigitus harilikuks ja erakorraliseks. CL kasutusvaldus ei tunne neid uuendusi, mida välismaade eeskujul TsSe(1936) on omaks võtnud, kohustuste ja väärtpaberite korrashoiu, koormiste, tagatiste erinormeeringu näol [TsSe(1936) § 1062—1075], ja isiklikku kasutusõigust, kui see ulatub kaugemale korteriservituudi piiridest [TsSe(1936) § 1076—1080].

V. Reaalkoormised. — Selles osas CL (§ 1260—1277) on retsipeerinud BES § 1297—1321, maha arvatud ainult kaks §-i, nimelt 1309, mis kõneleb sellest, et reaalkoormist ei saa luua igamisega. Samuti CL süsteemist on langenud välja § 1319, mis suleb välja reaalkoormise muundamise igamise läbi. *Emphyteusis* kui reaalkoormise eriliik BES süsteemis on CL-st välja jäetud. Reaalkohustuse lõpetamist väljaostu teel õigustatud või kohustatud isiku nõudmisel ja teisi uuendusi, mida TsSe(1936) selles instituudis teinud (vt. näit. eelnõu § 1087 jj.), CL ei tunne.

VI. Pandiõigus. — CL tunneb kolme liiki pandiõigusi: käsipandi õigust vallasasjadele, hüpoteeki kinnisasjadele ja kasutuspandiõigust niihästi vallas- kui ka kinnisasjadele. Nende normeering sarnaneb BES omaga. Üldosa sisaldab pandiõiguse mõiste (§ 1278, 1279), pandiga kindlustatud

nõude (§ 1280—1293), pandiõiguse objekti (§ 1294—1300), pandiõiguse ulatuse (§ 1301—1303), pandiõiguse loomise (§ 1304—1308), lõppemise põhjused (§ 1309—1314), pandiõiguse tagajärjed (§ 1315—1318) ühes pandikreeditori ja -võlgniku õiguste lähema äratähendamise (§ 1319—1339). Üldosa vastab BES §-dele 1335—1468, maha arvatud §-d: 1342, 1346, 1347, 1361, 1362, 1364—1370, 1373, 1374, 1375, 1388—1393, 1405, 1422, 1423, 1426—1432, 1436, 1445—1447, 1457, 1460, 1463, 1464. BES § 1403 ja 1404 on viidud võlaõigusse.

Käsipandi normistikus leiame, võrreldes BES-ga, kolm uut sätet, nimelt § 1357 ja 1361 omad. Esimene neist juhul, kui pandikreeditor ilma põhjuseta viivitab panditatud asja müümise, annab kreditoridele, kes on sissenõudmise pööranud ülejäägile, õiguse paluda kohut, et viimane määraks pandikreeditorile aja panditatud asja müümiseks. Teine konstateerib, et igamisega ei lõpe käsipandiga kindlustatud nõudmine ega ka pandiõigus, kui pandikreeditor pole asja andnud käest. Kolmandaks ja selleks, et vältida käsipandiks antud esemete edasipanditamisest tekkivaid raskusi, lubab § 1355 edasipanditamist ainult ühes nõudmisega, mida pant kindlustab, ja mitte suuremas summas kui see, mida võlgneb esialgne pandivõlgnik. Muus osas CL käsipandi režiim, kokku võetud § 1340—1361-s, vastab BES §-dele 1469—1492, välja arvatud § 1472, 1481, 1490²². Seega on kaotatud Liivi maa- ja linnaõiguse norm, mille järgi panditatud asja juhuslik täielik hukkumine toob kaasa ka kindlustatud nõudmise kustumise. Neid uuendusi, mida Saksa BGB eeskujul on toonud käsipandi režiimi TsSe(1936), eriti §-des 1150—1155, 1164—1167, 1171—1176, CL ei tunne.

Nagu BES (§ 1493—1500), nii vaatleb ka CL eraldi pandiõigust viljakandvate asjade kohta, retsippeerides lühendatult esimest (§ 1362—1366).

Jättes — ja arusaadavatel põhjustel — välja uuema pantvalduse ja põlise pantvalduse (BES § 1501—1568), võtab CL hüpoteegiõiguse kokku § 1367—1380-s, mis annavad edasi BES § 1569—1602 sätteid, välja arvatud § 1577, 1582, 1584, 1593. Nagu sellest näha, pole võrreldes senikehtiva õigusega olulisi muudatusi tehtud.

²² Viimane § on paigutatud pandiõiguse üldossa (CL § 1337).

CL väljaostuõigus (§ 1381—1400) sisult võrdub BES §-dega 1613—1648, välja arvatud § 1616, 1621, 1622, 1626—1628, 1636, 1642, 1645—1647. Seega on CL süsteemist välja jäetud BES 2. raamatu 7. tiitli kogu 6. peatükk „Seadusliku naabriõiguse liigid“ ehk § 1654—1682²³ ja sama tiitli 7. peatükk „Mitme naabriõiguse kollisioon“ ehk § 1683—1690²⁴. Kõik see materjal on paigutatud kolme alajaotusse, millest esimene käsitleb väljaostu õiguse tekkimist ja kasutamist, teine väljaostuõiguse tagajärgi (ostja kohustused väljaostja vastu, võõrandaja kohustused väljaostja vastu, võõrandaja kohustused ostja vastu), kolmas — väljaostuõiguse lõppemist.

§ 7. Võlaõigus. — Neljas ja viimane osa — võlaõigus koosneb²⁵ 20 jaost: 1) õigustoimingutest üldse, 2) lepingud, 3) kohustused ja nõudmised lubamata tegudest, 4) kohustuste osanikkude omavahelised suhted, 5) kohustusõiguste kõvendamine, 6) kohustusõiguste kaitse, 7) protsendid, 8) kahjud ja nende tasumine, 9) nõudeõiguste loovutus, 10) kohustusõiguste lõppemine, 11) kink, 12) nõudmised võõrandamislepingutest, 14) rendi- ja üürileping, 15) nõudmised töösuhetest, 16) seltsinguleping, 17) õnnelepingud, 18) nõudmised võõraste asjade vaatamisest, 19) nõudmised mitmesugustest alustest ja 20) õigus nõuda asja näitamist. Nagu sellest näha, järgib CL süsteem õige lähedalt BES oma BES-le vastavad CL-s „osad“, millede järjekordki tihtipeale esimestega langeb ühte. Esimene jagu asendab, nagu BES-ki, puuduva üldosa. Välja on jäetud BES 3. tiitel „kohustustest tühekülgsetest lubatud tegudest“ ja nimelt täielikult, nii et vastav materjal ei esine ka teistes osades, 8. tiitel on saanud uue pealkirja, on toodud sisse 2 uut „jagu“, nimelt 8. („kahjud ja nende tasumine“²⁶) ja õigus nõuda asja näitamist (19.). 13. tiitlist („nõudmised lepingutest, mis taotlevad tarvituse üleandmist“) on saanud kaks „jagu“, nimelt 14. ja 15. (üür; rent; tööleping), kitsendatud 14. tiitli pealkirja, paigutatud kink süsteemis ettepoole, kustutatud 18. tiitel, viies selle sisu „kohustusõiguste kõvendamise alla“ (5. osa), loodud uus jagu: „õigus nõuda asja näitamist“. Vastavalt sellele on ka

²³ Kuivõrra need seni kehtisid.

²⁴ Vt. eelmine märkus.

²⁵ Kui maha arvata 2 sissejuhatavat §-i: 1401 ja 1402 (= BES § 2907 ja 2908).

²⁶ BES-s esineb vastav materjal 8. tiitli 2. peatüki all.

alajaotustes mõned instituudid pidanud selleks leidma teise koha. Nii esinevad 19. jao „nõudmised mitmesugustest alustest“ all, mis vastab BES 20. tiitlile, järgmised alajaotused: nõudmised isikliku puutumise pärast (vastavad BES § 4552—4459), s. o. kahjutasu kehaliste vigastuste eest ja õigus kahjutasule kuritegeliste toimingute eest isikuvabaduse ja naise süütuse vastu, nõudmised asjade seadusvastase rikkumise pärast, tasu kahju eest, mis tehtud väljaviskamise, -kallamise või mahakukkumise läbi, ja nõudmised õigustamata rikastumise pärast: olemata võla täitmise tagasinõudmine, *condictio ob causam datorum*, *condictio ob turpem vel iniustam causam*, *condictio sine causa* ja üldine rikastumise tagasinõudmine (BES § 3734—3736).

Teiseks võib jagude alajaotustes, BES-ga võrreldes, konstateerida mõningaid väljajätmisi ja juurdetoomisi. Nii on 12. jaost „nõudmised tagasiandmise lepingutest“ (vastab BES 11. tiitlile), jäetud välja²⁷ soosing, sekvestratsioon ja pandileping, 13. osa 1. alajao (= BES 12. tiitli 1. peatükk) alt — nn. ostuparandamine (BES § 3905—3921), nn. ostu kahetsemine (BES § 3939 ja 3940), 15. jaost „nõudmised töösuhetest“, mis BES süsteemis moodustab 13. tiitli osa, — pere-teenistusleping (BES § 4192—4225), 16. jao „seltsinguleping“ (= BES 14. tiitel) alt — 2. peatükk, milles käsitletakse „muid ühisuse liike peale lepingulise“ (BES § 4335 ja 4336), 17. jao „õnnelepingud“ (= BES 15. tiitel) alt — 4. peatükk „kindlustuslepingud“ (BES § 4359—4362). Seadusandja loov tegevus võlaõiguse koostamisel pole olnud suur, seistes peamiselt pooletera-instituudi²⁸ väljaarendamises, järeelmaksu peale ostu detailsemas normeeringus, ja BES materjalide koondamises, tihendamises ja üksikute uute sätete sissetoomises. Kuna BES pooleteralepingu kvalifitseerib rendilepinguks, kõrvutab CL pooleteralepingu takistuslepinguga ja asetab ta 3. alaosana 15. osa alla „nõudmised töösuhetest“. Pooleteralepingule pühendatakse tervelt 16 paragraafi (§ 2196—2211), milles käsitletakse järjekorras üldisi sätteid, pooleteralepingust tekkivaid õigussuhteid ja selle lepingu lõppemist. Lahendades kõige tähtsamad küsimused otseste normide üleseadmisega, lubab seadus subsidiaarselt kohaldada teenistuslepingu norme (CL § 2197). Järeelmaksu peale ostus leiame

²⁷ Ja seega üldse seadustikust.

²⁸ BES puudutab pooleteralepingut ainult mööda minnes.

lisaks § 2069-le (= BES § 3942), kaks uut §-i — § 2070 ja 2071. Esimene neist juhul, kui on lastud mööda minna kahe osamaksu tähtpäevad, samuti juhtudel, kui ostja võõrandab, kaotab või rikub müüdud vara või kui vara väärtus enam ei kata õiendamata osamakse, annab müüjale õiguse nõuda lepingu tühistamist, müüdud vara tagasiandmist ühes kahjustasuga vahepealse aja eest. Teine keelab järelmaksu peale ostetud asja võõrandamise või pantimise, kui ostja ei kauple nende asjadega, teeb müüja vastutavaks kriminaalkorras ja tühistab edasimüügi lepingu, kui uus ostja või pandikreeditor ei olnud heas usus. Tähelepanu äratav CL § 1704, millega on sisse toodud Prantsuse õigusest tuntud *subrogatio* käendajale, kes rahuldanud kreditori. Selle põhjal kreditori nõudmised peavõlgniku vastu lähevad *ipso jure* üle käendajale niivõrra, kui võõra ta on kreditori rahuldanud, kusjuures see üleminek ei muuda nõudmisi ja vaideid neist õigussuhetest, mis eksisteerivad käendaja ja peavõlgniku vahel.

§ 1809 võlakirja blankopealkirjaga loovutuse korral annab võlgnikule õiguse vastelda tsessionäärile mitte ainult tema, võlgniku, vaideid tsessionääri vastu, vaid ka neid vaideid, mis võlgnikul olid enne loovutust ja loovutuse ajal viimase tsendi vastu, kelle nimed nähtuvad võlakirjast enesest.

Abikaasa võib kihluse või abielu ajal tehtud kinke tühistada siis, kui 1) kingisaaja abikaasa sureb ilma alanevate järeletulijateta, 2) abielu lahutatakse ainult kingisaaja süü pärast ja 3) abielu on tunnistatud tühiseks ja kui kinkimise ajal kinkija vabandaval põhjusel oli eksimuses abielu olemasolu kohta. Tühistushagi kustub 1. a. lõpul (§ 1924).

Maksmise viisi täpsustatakse seega, et kirjutatakse ette maksmine Läti rahas — lattides (§ 1833).

§ 1951 põhjal saab pruuklaenuks andja juhul, kui asja kasutamise aega ja viisi pole piiratud, õiguse asja igal ajal tagasi nõuda²⁹.

§ 2163 vastupidise kokkuleppe puudumisel paneb riigi ja omavalitsuse kohustused rentniku peale³⁰.

²⁹ TsSe(1936) asub BES seisukohal, vt. eelnõu § 1814.

³⁰ Vrd. BES § 4063. Kui leping on sõlmitud aastaks või rohkem aja peale, tuleb rendi- resp. üüriraha tasuda poole aasta viisi ette. CL § 2142 i. f.

§ 2190 lubab teenistuseandjal kinni pidada oma kahjusid teenijale kuuluvatest maksmistest.

Erinevalt BES-st ja TsSe(1936)-st, normib CL mängu ja kihlvedu, kui ta § 2283 statueerib, et neist kummastki ei teki kohustusi, kuid seda, mis mängus või kihlveos kaotatud, ei või tagasi nõuda, kui võitja pool ei talitanud pahatahtlikult.

Võõraste asjade ajamise käsitlemisel seab § 2311 ülesnormi: kui pole teisiti kokku lepitud või kui ülesande kestusest või muudest asjaoludest ei saa järeldada vastupidist, tuleb tasu volinikule maksta alles pärast ülesande lõpuleviimist, või nõutud arve esitamist.

Lõpuks tuleb ära märkida, et CL *contractus aestimatorius*'t (BES „Trödelvertrag“) nimetab tsiviilõiguse komisjonilepinguks, eraldades seda § 2321 märkusega kaubandusõiguse komisjonilepingust.

Praegutähendatud erinevustest puudutamata jäänud aladel leiame rea §-de kustutamisi ja mõnikord redaktsioonilisi muudatusi seaduse teksti lühendamise, ühendamise või ümbersõnastamise näol.

Kustutatud³¹ on BES võlaõiguse üldosast § 2910, 2134, 2927, 2929, 2944, 2955—2957, 2968, 2984, 2988, 2995—2998, 3002, 3003, 3005—3007, 3011—3013, 3017, 3018, 3021, 3037, 3039—3041, 3048—3060, 3063, 3066—3077, 3079—3086, 3088, 3091, 3093, 3097—3101, 3108, 3109, 3127, 3132, 3148, 3151, 3152, 3155, 3158, 3161, 3162, 3180, 3197, 3198, 3201, 3236, 3237, 3245, 3250, 3252, 3258, 3273, 3274, 3277—3283, 3293, 3295 — (kuigi *culpa* liigitelu *culpa lata* ja *c. levis*'eks on säilitatud, vt. § 1644 l. 2), 3304, 3322, 3325, 3350 — (seega *benef. divis. solidaarvõla* juures), 3356—3358, 3368 p. 1, 3386, 3390, 3391, 3394, 3397, 3409, 3410, 3413—3415, 3443, 3455, 3465, 3482, 3498, 3504, 3510 (seega kaotatud nn. *interusurium* %-deta võla juures), 3512, 3515, 3518—3521, 3523, 3525—2530 (seega kaotatud *beneficium competentiae* ja selle juhud), 3548, 3550—3554, 3563, 3573, 3580, 3581, 3594, 3596, 3599—3605, 3611, 3615, 3622, 3632, 3635. Eriosas on kustutatud järgmised paragraafid:

muutlaenus: 3643, 3644, 3646—3648, 3651 (seega kaotatud muutlaenu konvalesseerimise juhud, kui muutlaenu

³¹ Peale nende, mille väljajätmine oli tingitud CL võlaõiguse süsteemis tehtud muudatustest.

andja polnud selleks õigustatud isik), 3653, 3657, 3660, 3661, 3662, 3663, 3665—3671;

olemata võla pärast tehtud samme tagasi-
nõudmises: 3681, 3678, 3690, 3691, 3694, 3705—3714,
3720—3725, 3729—3732;

pruuklaenus: 3742, 3749, 3755, 3757, 3758;

hoiulepingus: 3779, 3780, 3785—3787 (kuid hoiule-
võtja vastutab ainult *dolus*'e ja *culpa lata* eest, kui ta ei saa
tasu; vrd. § 1972 l. 2), 3789, 3793, 3801, 3825, 3827, 3829,
3830;

ostulepingus: 3841—3843, 3849, 3852, 3857, 3858,
3872 (müüja on kohustatud müüdud asja ostjale „üle andma“
ühes kõigi päraldistega ja kõige sellega, mis võib kindlustada
õigust selle asja kohta § 2027), 3880, 3882, 3887, 3891, 3923,
3941, 3947, 3949—3951, 3955, 3956, 3959, 3965, 3970;

vahetuslepingus: 3976, 3977 (järelikult kaotatud
norm, mille järgi riisiko kannab see, kellel õigus nõuda, kuigi
ostu juures riisiko kannab ostja; vrd. § 2023), 3979, 3980
(kaotatud *laesio enormis* vahetuse juures);

rendi- või üürilepingus: 4034, 4037, 4040, 4041,
4044 (kaotatud renditamise resp. üüritamise kohtuliku enam-
pakkumise kaudu), 4047, 4049, 4051, 4052, 4055, 4061, 4065,
4067, 4068, 4077, 4078, 4080, 4081, 4096—4098, 4102, 4105,
4112—4114, 4127, 4131—4171 (seega kaotatud, nagu juba ees-
pool tähendatud, põlisrent ja karjarendi leping);

teenistuslepingus: 4178, 4187—4189;

töövõttulepingus: 4233, 4251;

mängulepingus: 4338—4343, 4345;

loosimises: 4347, 4349, 4351;

kihlveos: 4354—4358;

volituslepingus: 4365—4370, 4373 ja (järelikult
mandaadi traditsiooniline liigitelu *mand. mea gratia* jne.),
4394, 4400, 4402, 4405, 4408;

nõus ja soovitusel: 4418;

asjaajamises ilma volituseta: 4428—4431 (kao-
tatud nn. erilise *animus*'e tarvik), 4440—4444, 4452, 4453,
4455, 4456, 4463;

kinke: 4465, 4467, 4469, 4472, 4481, 4483, 4493, 4500;

käenduses: 4510, 4512, 4515, 4516, 4518 (kaotatud nn.
Schadlosbürgschaft), 4523—4526 (kaotatud muuseas ka *benef.
divis.* käenduse juures), 4528—4536, 4540, 4544, 4551;

nõudmistes isiku haavamise pärast: 4554, 4560, 4561 (kaotatud nn. *injuria*-hagi), 4566, 4568, 4569; nõudmistes mitmesugustest alustest: (BES 12. tiitel): 4574, 4575³², 4579 (kaotatud hagi noksaalne iseloom looma läbi tehtud kahju eest; vastavalt sellele muudetud BES § 4577), 4581, 4583, 4585—4589, 4591, 4592.

Paralleelselt sellega on läbi viidud teksti koondamine rea §-de juures. Suurimat kokkuhoidu selles suhtes on saavutatud seltsingu režiimis, mis CL-s võtab enda alla ainult 40 §-i, BES § 4266—4334 vastu. Tulemus on osalt tunduval määral tingitud sellest, et CL ei vaatle eraldi universaalseltsingut ja mitteuniversaalseltsingute eriliike.

Mis puutub võrdluse TsSe(1936)-ga, siis tähendame ainult järgmist.

1) Kuna CL säilitab uuenduse mõiste sellisena nagu see esineb BES-s, siis ei ole tal tarvis luua erilist võlgade ülevõtu instituuti [vrd. TsSe(1936) § 1496—1498].

2) Ei vaadelda eraldi TsSe(1936) = BES sissetoodud „taganemist“ ja „ülesütlemist“ kui võlaõiguste lõppemise moodusi;

3) puuduvad erinormid riigi- ja riigiteenijate vastutuse kohta.

§ 8. — Kokkuvõte. — Eespooltoodu — paistab meile — lubab BES teksti abil teatava ligikaudsusega saada kujutlust Läti uuest tsiviilseadustikust ja tema iseloomu joontest. Tõsi küll, Eesti eelnõu seisukohalt võib reform mõnedes osades tunduda tagasihoidlikuna. Kuid selle eest on säilitatud tihe kontakt senise kohtupraksise ning doktriiniga ja kindlustatud süsteemile võrdlemisi hea ühtlus ning kokkukõla. Need on väärtused, mida ei taha alahinnata. Kuna Eesti tsiviilseadusliku eelnõu on jõudmas lõppstaadiumi ja seadusandja meil kui Lätis tihtipeale seisab samade probleemide ees, siis CL-s antud lahendused, puhtteoreetilise huvi kõrval, võivad pakuda ka mõningaid näpunäiteidki Eesti tsiviilseadustiku eelnõu viimistlemisel.

(Lõpp.)

³² BES § 4577 norm vastutuse kohta loomade läbi tehtud kahjude eest uues seadustikus on asendatud järgmisega: kodu- või metslooma läbi tehtud kahjude eest vastutab kodu- või metslooma pidaja, kui ta ei tõesta, et ta astus kõik olukorrast tingitud julgeoleku sammud või kui kahju tekkis, vaatamata kõikidele julgeoleku sammudele.

Arutlused.

Märkmeid K. Saarmann'i ja K. Matto „Kriminaalseadustiku“ kohta.

K. Gran.

Möödunud kevadel ilmus K. Saarmann'i ja K. Matto poolt koostatud KrS kommenteeritud väljaanne¹, mis osutub esimeseks sellelaadiliseks eestikeelseks teoseks, toob selgust KrS-s leiduvate küsimuste lahendamisele ja aitab kaasa KrS tõlgendamisele.

Tänuväärt suure töö on K. Saarmann ja K. Matto KrS kommenteerimisega korda saatnud. Puudusid ju seni üldse meie 1935. a. kehtima pandud KrS suhtes ühte kindlasse süsteemi rajatud kommentaarid, mis aga hädavajalikud nii õigusteadlasele teoreetikule, kui ka praktilisele juristile õiguslike küsimuste lahendamisel ning seaduse tõlgendamisel ja kohaldamisel. Eriti kõrgelt tuleb hinnata selle teose tähtsust meie noorte õigusteadlaste suhtes, kes küllaldasel määral vene keelt ei valda ja kellel seetõttu kättesaamatuks jäävad need rikkalikud ja väärtuslikud materjalid, mis leiduvad tuntud vene kriminalisti prof. Tagantsev'i poolt väljaantud 1903. a. Vene Nuhtlusseadustiku juures, kus autor on laiaulatuslikult esitanud mainitud seadustiku koostajate poolt väljendatud motiivid ja Vene end. kõrgema kassatsioonikohtu — Senati — poolt loodud praksise, mis kasutatavad ka meie KrS kui Vene 1903. a. Nuhtlusseadusel rajaneva seadustiku selgitamisel. Kuigi meie KrS ei ole ainult endise Vene 1903. a. Nuhtlusseadustiku tõlge ja temas palju sisulisi norme leidub, mis mõttelt erinevad end. Vene Nuhtlusseadustiku normidest, siiski on enamikul juhtudel prof. Tagantsev'i poolt avaldatud materjalidel põhjanev tähtsus KrS tõlgendamisel. Arvesse võttes just seda asjaolu, et meie KrS väga paljudes õiguslikes küsimusis põhimõtteliselt hoopis teisele seisukohale on asunud, kui endine Vene Nuhtlusseadustik, ja meie Riigikohus vastavalt sellele seadust väga mitmel juhul teisiti on seletanud, kui endine Vene Senat, oli

¹ K. Saarmann ja K. Matto, Kriminaalseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 1937.

tungiv vajadus KrS kommenteerimiseks, mida meie KrS kommentaatorid on püüdnud rahuldada.

Silmas pidades, et meie KrS on kehtinud kõigest kaks aastat, mille tõttu meil puudub veel suurem kohtupraksis, on autorid, nagu nad seda teose eessõnas mainivad, võtnud oma teose koostamise aluseks süsteemilise kommentaari tüübi, jättes kõrvale kasuistliku kommentaari kuju, mis oli omane prof. Tagantsev'i, Volkov'i ja teiste endiste Vene kriminaalseadustikkude kommentaaridele, mis olid rajatud peamiselt endise Vene Senati praksisele, välja arvatud prof. Tagantsev'i kommentaarid 1903. a. Nuhtluseadustiku juurde, milles on ohtrasti esitatud selle seadusandluse motiive ja väljendatud teoreetilisi seisukohti üksikute seadusnormide ja kriminaalõiguse mõistete kohta. KrS kommentaatorid, võttes oma teose aluseks süsteemilise kommentaari tüübi, on sammunud seda rada, mida on käinud kuulus Saksa kriminaalseadustiku kommentaator prof. R. Frank, püüdes seejuures, nagu nad ise tähendavad teose eessõnas, „äärmiselt kokkusurutuna anda võimalikult rohkem materjali“, sest meie olud ei võimaldavat „määrata raamatu mahtu vabalt“. Sellest seisukohast lähtudes tuleb ka käesolevat teost hinnata ja võrrelda teiste kriminaalseadustikkude kommentaaridega. R. Frank'il, kelle kommentaari süsteemi K. Saarmann ja K. Matto omaks on võtnud, oli oma teose koostamisel ja selle pärastistel täiendamistel rikkalik praksis, nimelt Saksa kõrgema kohtu aastakümnete jooksul kogutud seletused. Peale selle oli Frank'il käsitada küllaldane teoreetiline materjal, mis koostatud saksa kriminaalõigusteadlaste poolt, kes paljude kriminaalseaduses esiletõudud mõistete kohta põhjapanevad teosed olid kirjutanud, milledes need mõisted mitmekülgelt läbi kaalutud. Ka olid Frank'il oma teose koostamisel hoopis avaramad võimalused raamatu mahu suhtes. Kõik see rikkalik materjal puudus aga meie KrS kommentaari autoritel. Puudus ju meil, nagu tähendatud, suurem kriminaalkohtu praksis ning veel enam teaduslik teoreetiline kirjandus, sest meie õigusteadlased pole seni veel ühegi kriminaalõigusliku küsimuse kohta kokkukõlas kriminaalseadustiku normide ja nende alustega mingit põhjalikku teost kirjutanud, vaid on mõne üksiku küsimuse kohta lühisisulisi artikleid „Õiguses“ ja ka ajalehtede veergudel ilmutanud. Loomulik, et sellistes tingimustes kommentaari koostamine

äärmiselt raskeks osutub ja seetõttu ka teos sisult, prof. Tagantsevi ja prof. Frank'i teostega võrreldes, nii täielik ei ole ja mõningate puuduste all kannatab, milledele, autorite soovile vastu tulles, siinkohal tähelepanu püüan juhtida.

Mis puutub kommenteeritud KrS sisusse, siis on sellesse paigutatud ja koondatud kõik KrS hilisemad muudatused ja täiendused kuni 1937. a. maikuuni ning KrS üksikute normide tekst vastab, minu äranägemise järgi, täpselt ametliku seaduse algtekstile. Ainult § 595¹ sisu on ekslikult edasi antud ning ebaõigelt trükitud, et „süüdlast selles, et ta kasusaamise sihiga omavoliliselt rikkus võõrast ilupuud, või ilupõõsast täkkimisega, koorimisega, okste murdmisega või muul viisil, karistatakse arestiga mitte üle kolme kuu, või rahatrahviga mitte üle 300 krooni“. RT 1935 — 9 väljakuulutatud Kriminaalseadustiku muutmise ja täiendamise seaduse § 595¹ on aga öeldud, et „süüdlast selles, et ta kasusaamise sihitav omavoliliselt rikkus võõrast ilupuud...“ Niisiis on selle vea tõttu äsjamainitud seadusnorm hoopis vastupidise mõtte saanud, mis võib seaduse käsitamisel eksiarvamusi esile kutsuda ning seepärast oleks vajalik seda olulist viga kiiresti õiendada.

Keeleliselt on kommentaarid laitmatult kirjutatud. On tarvitatud ohtrasti uusi oskussõnu, kuid seejuures kõik seaduse mõtted lühidalt, selgelt ja arusaadavalt väljendatud. Autorid on tõesti osanud äärmiselt kokkusurutuna anda võimalikult rohkem materjali. Kuid ei saa aga märkimata jätta, et vist raamatu mahu kokkuhoiul on kommentaatorid väga paljude õiguslike küsimuste ja seaduse mõistete selgitamise ja tõlgendamise suhtes, nii KrS üldosas kui ka eriosas, leppinud ainult lakoonilise — ühesõnalise — märkusega „vaieldav“, mõnel juhul ka „väga vaieldav“. Näiteks KrS § 1 kommentaari p. 13 on öeldud, et „teo üksus on antud, kui üks tahteteondus põhjustas ühe tagajärje saabumist ja kui üks tahteteondus põhjustas mitme tagajärje saabumist (viimane vaieldav)“. KrS § 22 kommentaari p. 1 on mainitud, et „§ 22 toodud lisakaristuse loetlus, millised üksikjuhtumistel ettenähtud ja lähemalt ära määratud eriosas üksikute süütegude sanktsioonis (erandid — p. 3 — v. allpool). Vaieldav on küsimus, kas lisakaristuste loetlus üldosas on lõplik või mitte“. Sama artikli p. 4 juurde käivas seletuses tähendatakse, et „p. 3 toodud eeskiri on rakendatav § 18-das toodud tagandamise kohta (muidugi eeldusel, et üheaegselt ei ole

määratud ka õigusvõime kaotus § 19 p. 1 alustel); kuid peab tähendama, et toodud seisukoht on vaieldav“. Art. 46 kohta käivas seletuses, kus räägitakse, et süüteoaks ei loeta tegu, mis saadetakse korda enese või teise inimese elu päästmiseks hädaohust, p. 3 öeldakse: „Hädaseisund eeldab olukorda, kus isiku enese või ka teise isikulised või varalised õigusvarad on sattunud tõelisesse (objektiivsesse) rikke-hädaohtu. Selle hädaohtu väljakutsujaks on kas loodusjõud (ka loomad — v. § 45) või aga teise (ka mittesüüdiva) isiku poolt teostatav psüühiline surve (vis compulsiva). Küsimus, kas see surve peab vastama karistatava ähvarduse mõistele (v. § 473), on vaieldav. See hädaoht ei tohi aga isiku enese süülise teoga väljakutsutud olla (vaieldav).“ § 73 kommentaaris kirjutatakse, et „armuandmine on kõrgema valitsemisvõimu akt, millega kõrvaldatakse süüteo eest süüdlasele määratud karistus täielikult või osaliselt. Armuandmist teostab meil Riigivanem (v. ka Põhiseaduse § 60 p. 9), kuid selle õiguse teostamise eelduseks on süüdimõistetu poolt esitatud armuandmispalve (väga vaieldav on küsimus, kas säärast palvet võivad esitada ka teised isikud peale süüdimõistetu enese, kui neil puudub sellekohane volitus viimaselt). Armu võib anda ainult isikule, kes seadusjõusse astunud kohtuotsusega süüdi tunnistatud ja kellele karistus määratud (vaieldav, kas armu võib anda ka isikutele, kes karistatud administratiivkorras, seega mitte kriminaalkohtu poolt — v. Põhiseaduse § 60 p. 9 sõnastust)... Karistuse all ei või mõista karistuse kandmisest tingimisi vabastamist, enne tähtaega tingimisi vabastamist ja § 39 lg. 2 ja § 41 lg. 2 toodud vahendeid. On vaieldav, kas karistuse all armuandmise suhtes (osalt — ka üldiselt) võib mõista vahendeid, mis määratakse alaealistele karistuste (peakaristuste) asemel — vangimaja eriruumidesse või parandusasutusse paigutamine ja manitsus (v. § 55).“ Selliseid vaieldavaid küsimusi leidub kommentaari üldosas § 45, 51, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 62, 65, 67 ja 68.

Samuti KrS eriosa § 510, milles räägitakse tööstuse ettevõtetes tööliste kätte usaldatud eritöötamise viiside saladuste avaldamisest tööliste poolt, on kommentaarides p. 2 ette toodud süüteoobjekti kohta, et „eritöötamise viisid nende tarvitamise ajal ja ka ajal, mil nad olid kavatsatud tarvitusele võtta, seega valminud eritöötamise viisid. Vaieldav, kas siia kuuluvad ka eritöötamise viisid, mis enam tarvitusel ei ole, samuti

ka eritöötamise viisid, mis veel arenemas (omakorda — väljatöötamisel, seega mitte valminud).“ Sama sätte kommentaari p. 3 öeldakse: „Tegu: avaldamine (v. § 508) — kui need eritöötamise viisid olid saladustena usaldatud töölisele või teenijale. Avaldamise alla kuulub ka teatamine teisele sama ettevõtte töölisele või teenijale, kui see sündis ilma vastava loata või volituseta (vaieldav).“ Edasi, süüküsimuse kohta tähendatakse: „Süü: lg. 1 — otsene või kaudne tahtlus (väga vaieldav, kas ka ettevaatamatus), lg. 2 — ainult otsene tahtlus.“

Millistel kaalutlustel ettevaatamatus võiks süüküsimuse otsustamisel arvesse võetud saada, või mispärast tuleb ettevaatamata tegu mittesüüdivaks lugeda, need väited puuduvad ega ole ka näidatud, kus selliseid seletusi võiks leida. Sääraseid vaieldavaid märkusi leidub KrS eriosas minu nägemisel 89 sättes, arvult üle 120, ilma et nende mõistete kohta oleksid vastu- või pooltkäivad seisukohad ja põhised ära toodud. Samuti on ka autorid oma seisukoha avaldamata jätnud. Kõiki neid küsimusi ja mõisteid, mida kommentaatorid vaieldavaks loevad, oleks siinkohal võimatu ette tuua ja selline loendus viiks liiga pikale. Kuid juba neist näidetest jätkub selles küsimuses vajaliku seisukoha võtmiseks ja hinnangu andmiseks, et siin puudustega tegemist on, mis tulevikus KrS kommentaaridest kõrvaldada tuleks, sest sõnad „vaieldav“ ja „väga vaieldav“ ei anna seaduse tõlgendamisel mingit selgust ega kergenda seaduse kohaldamist, sest kommentaarid puuduvad, nagu tähendatud, vajalikud väited, mis kommentaarides tähendatud vaieldavate mõistete poolt ja vastu räägivad. Ainult mõnel üksikul sellisel juhul on kommentaatorid paari sõnaga lühidalt oma seisukohti väljendanud. On ju päris arusaadav, et äsja kehtimapanud KrS-s, mis põhijoonetes võõrsilt laenatud ja jõudumööda meie oludele vastavalt parandatud ja täiendatud, lünki ja mõningaid vastuoksusi leidub ning väga palju seadusnorme, mis pole küllaldaselt selged ja milledes väljendatud mõisted ja mõtted sageli nii ja teisiti end tõlgendada lasevad ja mida Riigikohus kui kõrgem kassatsioonikohus lõplikult peab otsustama. Kuid selle lühikese aja jooksul, mis KrS on kehtinud, ei ole meie kassatsioonikohtul veel võimalust olnud paljude KrS leiduvate vaieldavate küsimuste kohta seisukohta võtta ning KrS norme mitmekülgset tõlgendada ning oma lõplikku seisukohta avaldada. Selline kohtupraksise puudumine aga ras-

kendas enesestmõistetavalt kommentaatorite tööd ega võimaldanud neile eespool-mainitud vaieldavate seadusemõistete lahendamist andmetega kohtutegevuse alalt. Antud tingimustel oleks autoritel tulnud kriminaalõigusteadlaste poolt esiletoodud arvamustega ja põhistega vaieldavaid küsimusi selgitada ja seega tähendatud puudust kõrvaldada, mis oleks aga kommentaatoritelt õieti suurt vaeva ja tööd nõudnud ning ühtlasi ka raamatut mahult suurendanud, aga seetõttu oleksid kommentaarid sisult täielikumad saanud. Nagu eespool tähendatud, sõna „vaieldav“ ei anna teatavale seadusemõistele veel mingit selgust, vaid äratav lugejas ainult kahtlust ja teatavat ettevaatust ning juhib tähelepanu sellele, et antud küsimuse kohta tuleb seletusi otsida ja lähendust leida kriminaalõiguse teooriast ja kohtupraktisest. Seadustiku käsitamisel ja seaduste kohaldamisel on aga sellisest tähelepanu juhtimisest vähe, vaid seaduste kommentaaride üheks tähtsamaks ülesandeks on just ebaselgete seadusenormide ja mõistete lahendamine, et seega neile abiks olla, kellele tuleb seadust tõlgendada ja kohaldada. Sellekohaselt on ka toimunud Saksa ja endiste Vene kriminaalseaduste kommentaatorid. R. Frank, käsitelles Saksa kriminaalseaduse kommentaarides leiduvaid vaieldavaid küsimusi ja mõisteid, toob igal üksikul juhul vaieldava mõiste kohta esile poolt- ja vastukäivad väited — kriminaalõigusteadlaste arvamused, kassatsioonikohtu seletused ning peale selle tarbe korral lisab veel juurde oma põhjendatud arvamuse ühele või teisele seisukohale. Sama rada on käinud ka Tagantsev, Volkov ja teised, kes kommentaaride koostamisel kasutasid peamiselt Vene kõrgema kassatsioonikohtu — Senati — praksist ning kõigi vaieldavate seaduste mõistete kohta on ette toonud Vene Senati seletused, mis teatava, vaidluse all oleva seadusemõiste tõlgendamiseks üks või teine kord antud ja milliseid seisukohti Senat ühel või teisel ajal on pooldanud. Säärast seaduste kommenteerimise viisi on ka tarvitanud meie juristide perele tuntud BES kommentaator Bukovski, kes oma kommentaarides, peale kohtupraktise ja kassatsioonikohtu seletuste, toob esile ühe või teise lahkarvamuse suhtes õiguslikes küsimusis veel tuntud Balti õigusteadlaste tsivilistide poolt omaksvõetud vastu- ja pooltkäivad seisukohad.

Seaduse tõlgendamise ja kohaldamise juures on sellistel kommentaaridel äärmiselt suur tähtsus, sest kohus, tutvudes

ühe või teise arvamuste, väidete ja põhistega, on hõlbustatud ühte või teist seisukohta omaks võtma, või, kui need tema õiguse arusaamisele ei vasta, oma eriseisukohaga esinema. Vastasel korral, kui kommentaator piirdub ainult lakoonilise ütlusega „vaieldav“, peab seaduse käsitaja ise neid allikaid otsima hakkama, kust leida vaieldava küsimuse kohta vajalikku selgitust ja kirjandust, millest näha oleks, mis kohus või õigusteadlased sellise küsimuse selgituseks omalt poolt esile on toonud. Säärane allikate otsimine aga näib täiesti võimatu olevat neil juhtudel, kus seadust on vaja kiiresti tõlgendada ja kohaldada ja kus otsekohe on tarvis vastuväiteid põhjendada, näiteks kohtunikul kohtuotsuse langetamisel ja eriti pooltel kohtuliku vaidluse hetkel.

Ka on kommentaatorid oma seletustes üksikute mõistete lahendamisel leppinud märkusega „faktiküsimus“ (§ 145, 431, 432 jt.), jättes sellistel juhtudel igasuguse lähema selgituse andmata. Mulle näib, et mitte iga kord neil juhtudel ei ole ainult faktiküsimusega tegemist, vaid need faktid vajavad teinekord ka puhtjuriidilist määratlemist ja õigusteoreetilist lahendust. Näiteks võiks siinkohal mainida raskete kehavigastuste liigitamist, mis oma iseloomult kuuluks faktiküsimuste hulka, kuid ometi on see küsimus meie juristide peres laialatuslikkude vaidluste objektiks saanud mitte faktilisest küljest, vaid puhtjuriidilisest seisukohast ning isegi Riigikohus on seda küsimust käsitanud ja lahendanud viimaselt seisukohalt. Samuti on kommentaarides konkreetse mõiste lahendamisel liiga palju viiteid tehtud seletustele, mis antud teiste artiklite kommenteerimiseks. See ei riiva küll seaduse mõiste selgitamist, kuid raskendab märksa seaduse käsitanist ühes teatavas küsimuses seisukoha võtmisel, sest käsitaja peab mõnikord mitme sätte juures ettetoodud seletused läbi uurima, enne kui antud küsimuse või mõiste kohta selgusele jõuab. Pealegi ei ole iga kord sellistes viidetes selgesti näidatud, kust vajalist selgust võiks saada. Nii tähendatakse kommentaaris § 73 juurde viitena: „(v. seda)“ („Erandina oma iseloomu tõttu ei kuulu armuandmisele § 18 ettenähtud õiguste kaotused [v. seda]“).

Ka ei saa kõigi kommentaarides ettetoodud seisukohtadega ühineda. Näiteks on kommentaatorid asunud KrS § 18, 21 ja 73 tõlgendamisel seisukohale, et erandina oma iseloomu tõttu ei kuulu armuandmisele § 18 ettenähtud õiguste kaotu-

sed, nagu riigi ja omavalitsuse teenistuskohalt tagandamine, riikliku pensioni, sõjaväeliste auastmete, autähtede ning aumärkide kaotused, mis kaasa käivad surmanuhtlusega või sunnitööle mõistmisega. Kommentaatorite arvates olevat omandatud õiguste kaotus lõplik ega kuuluvat tagasiandmisele (õigemini restitueerimisele) ning seetõttu ei võivat ka nende tagasiandmine armuandmise aineks olla, sest rehabilitatsioon puudutavat vaid õigusvõimete kaotust (§ 19), mitte aga omandatud õiguste kaotust (§ 18), kuna viimased olevat kaotatud lõplikult. See kommentaatorite seisukoht on täiesti ekslik, mis käib meie kehtiva Põhiseaduse § 69 p. 9 otsese mõtte vastu. Juba 1920. a. 15. juunil Asutava Kogu poolt vastu võetud Põhiseaduses § 60 p. 8-das tähendatakse, et Eesti Vabariigi Valitsus otsustab armuandmise palved, ning 1933. a. rahvahääletusel vastuvõetud Põhiseaduse § 60 p. 9 järgi on need õigused üle antud Eesti Vabariigi riigivanemale. Mainitud paragraafi punkt 9-das öeldakse selgesõnaliselt, et riigivanem, peale muude Põhiseaduses ettenähtud ülesannete, otsustab armuandmise palved kohtulikult määratud karistuste vähendamiseks või kustutamiseks. Seda Põhiseaduse normi ei või ometi kuidagi nii tõlgendada, et nagu ei oleks riigivanem täiel määral õigustatud oma äranägemise järgi süüdimõistetutele täies ulatuses armu andma, vaid õigustatud seda tegema ainult peakaristuse ja mõningate teiste lisakaristuste suhtes. Kuid Põhiseaduses on ometi selgesõnaliselt väljendatud, et riigivanem otsustab armuandmise palved ja võib kohtu poolt määratud karistust täielikult kustutada, siis peab selle all mõistma, et riigivanemale on õigus antud seda küsimust täies ulatuses oma äranägemise järgi otsustada ning selleks ei tee ka kehtiv KrS mingit kitsendust, sest KrS § 73 öeldakse: „Armumandamine kuulub Riigivanema võimupiiri. Armuandmise ulatus määratakse Riigivanema otsuses, mis kergendab süüaluse saatust, või ta täiesti vabastab karistusest.“ Järelikult tuleb ometi sõnada „täiesti vabastamise“ all mõista armuandmise ulatust, mitte üksnes peakaristuse, vaid ka kõigi lisakaristuste suhtes. Ka 28. juulil 1937. a. Rahvuskogu poolt vastuvõetud Põhiseaduse § 120 on otseselt samad õigused väljendatud, kus tähendatakse, et vabariigi president võib üksikuid isikuid kohtu poolt määratud ja jõustunud karistust armuandmise teel erioigusel kustutada või kergendada, või neid karistuse tagajärgedest vabastada. Niisiis ka

tulevikus ei ole võimalik KrS § 18, 19, 21 ja 73 nii tõlgendada, et nagu poleks presidendil õigust armuandmise teel KrS § 18 ettenähtud lisakaristusena ettenähtud omandatud õiguste kaotust tühistada ja neid süüdimõistetule tagasi anda.

Kõik need eeltoodud KrS kommenteeritud väljaandes leiduvad puudused jäävad aga nende positiivsete paremuste varju, mida sisaldavad KrS kommentaarid ja millede loendamine ei mahuks käesoleva artikli piiridesse.

Nagu eespool tähendatud, on autorid koondanud oma teosesse kõik pärastised KrS parandused ja muudatused. See on juba iseenesest väga oluline paremus varem väljaantud KrS võrreldes. Kuid peale selle on kommentaatorid iga üksiku artikli juures, mis seaduste täiendusena või parandusena pärastpoole on ilmunud, näidanud kõik need RT numbriid, kus sellised seaduse parandused ja täiendused välja kuulutatud kas iseseisva novellina või jälle mõne eriseaduse osana. Praegusel ajal, kus seadusi lühikese aja jooksul väga sageli tühistatakse, muudetakse, parandatakse ja täiendatakse, on väga tülikas ja raske isegi „Riigi Teataja“ sisujuhtide kaudu „Riigi Teatajast“ kõiki neid mainitud KrS suhtes tehtud parandusi ja täiendusi leida. Kommenteeritud KrS väljaanne aga kõrvaldab sellise vaevanägemise.

Sisult väärivad kommentaarid erilist tähelepanu seeläbi, et neis on süstemaatiliselt, lühidalt ja selgelt määrateldud juriidilised mõisted süüte objekti, subjekti kui ka süüte ja süü enese kohta. Sellisel seaduste kommenteerimisel on väga suur väärtus mitte üksnes seaduste kohaldamisel ja tõlgendamisel, vaid ka seaduste tundmaõppimisel, ning selles suhtes tuleb K. Saarmanni ja K. Matto poolt koostatud kommentaarid paremaks lugeda endistest Vene kriminaalseaduste kommentaaridest, mis välja antud prof. Tagantsevi ja teiste vene kriminaalõigusteadlaste poolt.

Loodan, et tulevikus kommentaatorid oma tööd samas suunas ja vaimus jätkavad ja ülalpool ettetoodud mõningaid puudusi kõrvaldades oma teost täiendavad, kasutades seejuures ära ka kõiki Riigikohtu poolt KrS suhtes antavaid seletusi ja teoreetilisi saavutisi kriminaalõigusteaduse alal. Seega saaksime kommenteeritud KrS, mis oleks meie kriminaalõiguse arenemise aampalgiks ja kust võiks oma tegevuses juhiseid leida iga õigusteadlane, nii jurist-praktik kui ka teoreetik.

Kirjanduse ülevaade.

Prof. Dr. Eberhard Freiherr von Künszberg: **Rechtliche Volkskunde** (sarjast: Volk, 3. köide). Halle / Saale 1936. IV + 194 + XIX lk.

Sama: **Lesestücke zur Rechtlichen Volkskunde** (sarjast: Volk, täiendusrea 1. köide). Halle / Saale 1936. IV + 60 lk.

Siin on tegemist töödega juriidilise folkloori üle. Raske on tõlkida eesti keelde *Volkskunde*, nagu esineb raamatute tiitlis. Mõiste rahvateadus siin seepärast ei sobi, et selle all mõistetakse meil etnograafiat¹, kuigi viimane peaks olema eesti keeles rahvasteadus. Tuleksid veel arvesse: rahvaluule, etnoloogia (parem: etnoloogiline jurisprudents), õigusmuinsused ja veelgi teised nimetused. Teame, et kõikide nende teadusharude harrastus on praegu õitsengul ja nendega tegeldakse palju. Kuid, teiselt poolt, nende piirid pole veel lõplikult selgunud: nad kattuvad üksteisega. Peale selle, ülaltähendatud mõistete sisu erineb üksikute rahvaste, ütleme, kultuurpiirkondade juures. Veel enam, iga teadus võib teatava uurimise juures olla teise teaduse abiteaduseks, mis eriti ilmneb siinmainitud teadusharudel. See aga omakorda raskendab teadusharu määratlemist. Olen tõlkinud käesoleva töö tiitli: juriidiline folkloor, lähtudes sellest, et ka autor ise oma töö kõige lähemale seab nimetatud mõistete. Nimetuse *Rechtliche Volkskunde* on E. von Künszberg esitanud esmakordselt 1925. aastal ja see näib leidvat poolehoidu (lk. 3).

Et kindlaks teha, millist liiki tööga on tegemist, on tarvis tutvuda ta sisuga; paljas pealkiri — juriidiline folkloor — veel ei ütle midagi; pealkirja järgi siin ei saa otsustada kõige vähemati, milline on aine jagunemine ja allikad: ta on nii uudne.

Juriidiline folkloor tegeleb elavate õigustabadega, milliseid on vaja purgivald koguda, mis on selle aine tähtis ülesanne (lk. 3). Viimast on hakatud rõhutama alates läinud sajandist, näiteks Antonio Scialoja oli vastava ettepanekuga esinenud 1886. a. Itaalias. Ungaris oli Karl Tagányi 1922. a. ilmutanud põhjaliku töö: *Lebende Rechtsgewohnheiten und ihre Sammlung in Ungarn* (lk. 5)². Võiks lisada, et eriti palju on sellelaadilist tööd tehtud Venemaal.

Üle minnes raamatu üksikute osade juurde, näeme, et kõigepealt autor käsitleb rahvatraditsiooni, peatudes viimase üksikute liikide juures. Palju raskusi tekitab asjaolu, et loodusrahvas kujutleb õigust, õigusavaldusi mitte abstraktsetes lausetes, vaid olmades, millised tegid vastuvõetavaks tavalisele inimesele õigusliku küsimuse,

¹ Nii „Eesti entsüklopeedias“: rahvateadus = etnograafia.

² Ungari keeles juba 1919. a. Töö haarab ka teisi rahvaid suuremas ulatuses.

seada sagedasti muutes sangarlikuks. Sellega aga omakorda tekkis ajaloolise tõe muutus, mille ümber keerlevad anekdootid (lk. 14).

E. von Künszberg illustreerib huvitavalt kõike ajalooliste näidetega minevikust, enamasti Saksa ajaloost. Ta peatub õiguslike tabade tekkelugude juures, neid varustades rikkalikkude näidetega. Kuna meid just eriti huvitavad kodumaised näited, siis käesolevate ridade kirjutaja lisab siin mõnda juurde. Näit., Pärnumaal räägitakse Saarde kiriku ühe uksele kinnitatud embleemi C XI kohta, et viimane olla Türgi poolkuu, kuna üks kohalikke mõisnikke, kelle mõisahoonel asunud sama märk, olnud türgi usku. Tegelikult aga see märk ei tähenda midagi muud, kui Rootsi kuninga Karl XI (1660—1697) nime, kelle ajal ehitatud sinna kirik.

Laialt levinud on muistendid — ütleb Künszberg — kavalalt antud vannetest, näit. muistend *Stifelireiter*'ist, kus keegi võtab oma aiast mulda saabastesse jne., ja siis ütleb vande all, et maa, millel ta seisab, on ta enda (lk. 19 j.).

Järgnevais peatükkides leiavad käsitlust legendid, siis muinasjutud, rahvalaulud, õigus-vanasõnad jne. Talgute, samuti teo juures paljud toimingud sagedasti olid seotud lauludega, kus avaldub ka õiguslikku elementi, näit. rahvalaulud, rahvapruugid, sundlaul, vakutants (lk. 33, 38, 50, 64). Järgnevalt käsitellakse üksikasjaliselt rahvalikke õiguspruuke, eriti sööma- ja joomapruuke. Teame samuti, et kostitamispruugid vakupidudel olid väga arenenud ja sisaldavad palju õiguslikku; neid nimetatakse isegi vakuõiguseks, vakukohuseks (lk. 57)³.

Autor käsitleb edasi eripeatükina lastemängusid, sest ka neis avaldub palju õigust minevikust. Vanad seisuskorrad (*Rangordnung*) esinevad lastemängudes, millele näit. võiks lisada andmestikku Eestist, nii lastekaardimängus esinev seisuskord: kuningas, abi, sõdur, sibi, millel Eestis palju teisigi lokaalseid erinevusi.

Suurt osa mängivad õiguselus ebausku ja väärdõigus (lk. 69—83). Nii teame ka Eestist, et surnud süütegijaid maeti näoga põhja poole. Mäletame samuti Vene ajast, et nn. Bru't'i rublad tõid õnne ja nende hind oli tavalistest kõrgem⁴.

Õigusallikatest käsitellakse kõigepealt talurahvaõigusi ja õigusmuististest peatatakse eriti kohtupaiga juures, millele järgneb turg. Siis käsitellakse mõõtusid ja nende järel piiride määramist. Järgnevad ülivõimu-märgid (*Hoheitszeichen*). Siia kuuluks meie õigusloost näit. ka veneaegne kohtukull.

³ Vrd. Leo Leesment, Saaremaa halduskonna finantsid 1618./19. aastal, lk. 13, 15.

⁴ Venemaal XX saj. alguses kuritarvituste tõttu poomisega elu lõpetanud kõrgem finantsametnik, kelle allkiri figureeris paberrahadel.

Puuürikute all leiavad vaatlemist pügalpuud ja teised sarnased esemed; õuemärkide all peale nende ka külamärgid; siis puudemärgid, mesipuumärgid; selle järel on esitatud loomamärgid, lõppeks raidkirjad. Eripeatüki moodustab võllas. Selle algkujuks oli puuoks. Alates Karl Suurest, kes käskis ehitada kunstliku võlla — võib-olla, et välja tõrjuda ohvripuud —, oli võllas muutunud tavaliseks, olgugi et mitmel kujul (lk. 160). Teoses leiavad käsitlemist muu hulgas veel piinariistad, samuti aukaristused.

Viimase peatüki moodustab „*Rechtliches in Namen*“, seega „õiguslikku nimeses“. Seal on seletatud koha-, õue- ja perekonnanimede tekkimist: iga nimi on n.-õ. kodumaa-ajaloo kapiitli pealkirjaks (lk. 178). Paralleelina öeldule tuletagem meelde Tallinna nime tekkimist.

Lk. 181—193 esineb üksikasjaline asjade ja nimede loend — *Sachen und Namen* — teiste sõnadega, märksõnastik. Raamatu lõppu on paigutatud XIX leheküljele sisu illustreerivad ülesvõtted.

Teises sama autori raamatus on esitatud 58 leheküljel väljavõtted allikatest, mis näitlikustavad esimeses raamatus toodud sisu. Alguses on esitatud Goethe kirjeldus keisrikroonimisest 1764. a. Frankfurtis Maini ääres, mille ta elavalt ja täpselt oli kirjeldanud, ise olles tol ajal vaevalt 15-aastane. Sellises, n.-õ. rahva suurpidustuse miljöös ilmneb nii paljugi huvitavat juriidilist folkloori.

Samas raamatus esineb palju muudki. Näiteks ühe dekreedid paroodia 1534. a.; edasi, 1642. a. pärit olev sünnikiri vastuvõtmiseks tsunfti; 1740. a-st põlvnev röövlite kallaletungi-vastase amuleti ehk ohutise kirjeldus; siis võlla ehituse kord 1655. a.; kirjeldused maksude, kalastusõiguse ja merivaiguõiguse kohta. Raamatu lõpus on märksõnastik.

Mõlemad E. v. Künszbergi juriidilist folkloori käsitlevad teosed on oma huvitava sisu ja käsitusviisi tõttu leidnud sooja vastuvõttu mitte ainult omas riigis, vaid palju laiemas ulatuses; nad on tunnustust saanud ka välismaailmas. Sealjuures nad on esikteosed omal alal. Lühikese aja jooksul neid raamatuid on palju müüdnud ja kirjastaja on pöördunud autori poole sooviga jätkata väljaandmist nimetatud alal. Ka oleks meil Eestis tänuväärne tööks, kui ilmuks sellelaadiline teos kodumaa kohta. Raamatud on ka noortele juristidele, ma mõtlen kõigepealt õigusteaduse üliõpilasi, ergutuseks asuda juriidilise folkloori kogumisele ja avaldamisele.

Leo Leesment.

Riigikohtu tegelus.

Üldkogu.

Kas tööandja poolt majanduslikul teel enda jaoks toime pandud ehitustööd asetleidnud õnnetusjuhtumi tagajärjel viga saanud töölise poolt abiraha ja pensioni väljamõistmise pärast tööandja vastu tõstetud nõudmise kohta kuuluvad kohaldamisele Tööstusliku töö seaduse § 541, 542 ja 372 p. „c“?

Vastus: eitav.

Et Tööstusliku töö seaduse (TTS) § 541 ja 542 sisalduvad seadusnormid ulatuvad samadele ettevõtetele, mis on ette nähtud TTS § 372, selle ainsa vahega, et neis töötavate tööliste arv, vastupidi § 372, peab olema alla viie, siis oleneb ülesseatud küsimuse lahendamise TTS § 372 tõlgendamisest, mida tuleb selle paragraafi järgi ettevõtte all mõista ja nimelt kas majanduslikul teel enda jaoks toimepandavad ehitustööd kui niisugused käivad selle §-i alla.

Tööst. töö seaduse § 372 on aluse saanud veneaegsest Tööliste õnnetusjuhtumite vastu kindlustamise seaduse § 1 (VSK 1912. a., nr. 141, art. 1230), mis Tööstusliku töö seadusse, selle uuel kodifitseerimisel 1913. aastal, paigutati § 372 alla. Selle Vene ajal antud seaduse järgi kuuluvad tööliste õnnetusjuhtumite vastu kindlustamisele vabrikutehaste, mäe, mäetehaste, raudteede, sisevete laevanduse ja trammi ettevõtete (predpriyatija) töölised, kui nendes ettevõtetes töötas mitte vähem kui kakskümmend töölise aurukatelde ja inimtööjõul liikuvate masinate kaasabil, või mitte vähem kui kolmkümmend töölise, kui niisugused ettevõtted ei olnud varustatud katelde või masinatega. Meie Riigikogu laiendas 1923. a. ettevõtete hulka, milles töölised pidid kindlustatud olema õnnetusjuhtumite vastu (vt. RT 1923 — 106, art. nr. 84). Riigivanema dekreediga 1934. a. 7. detsembrist täiendati uuesti seda paragraafi, redigeeriti ta ümber ja pandi kehtima järgmisel kujul: „Käesoleva neljanda peatüki alla kuuluvad kõik alljärgnevad ettevõtted, kui neis töötab alaliselt vähemalt viis töölise: 1) mäekaevandused, kivimurrud, turbatööstused ja teised tööstused, kus maapõuevarasid kaevandatakse, 2) tööstused, kus saadusi valmistatakse, ümber töötatakse, muudetakse, puhastatakse, parandatakse, kaunistatakse, lõpetatakse, müügis korda seatakse, sisseseadeid või abinõusid lammutatakse, või kus aineid ümber luuakse, igasugust liikumis- ja elektrijõudu saavutatakse, transformeeritakse ja üle antakse, samuti ka laevaehitused; 3) igasuguste ehitiste, hoonete, raudteede, tänavraudteede, sadamate, laevatehaste, muulide, kanalite, veeteede, maanteede, tänavate, tunnelite, sildade, viaduktide, mustaveekanaliseerimise ja -torude, kraavide, kaevude, telegraafi-, telefoni- ja elektriseadete, gaasivabrikute ja vee-

värkide ehitamine või muude ehitustööde tegemine, uuendamine, korrashoidmine, parandamine või lammutamine, aga ka alusmüüride ning igasuguste teiste tööde tegemine ülemalnimetatud ehitiste ja hoonete juures, 4) inimeste ja asjade vedu maanteedel, tänavatel, raudteedel, sisemistel veeteedel kui ka kaupade käsitamine dokkides, sadamasildadel ja ladudes, 5) inimeste ja asjade vedu merel aurikutel ja mootorlaevadel alates seitsmekümneviiest brutto-registertonnist, purjekatel alates sajast bruttoregistertonnist ning praamidil ja lotjadel alates viiesajast brutto-registertonnist, sõltumatult laevapere arvust.“

Võrreldes TTS § 372 endises veneaegses ja pärastises eestiaegses redaktsioonis näeme, et viimastega laiendati tööstuslike ettevõtete sõõr, millede töölised ja teenijad peavad käima sundusliku kindlustamise alla õnnetusjuhtumite vastu, sellega, et nüüd esmalt, juba ka need ettevõtted, mis vähem kui 30 või 20 töölisega, kuid siiski vähemalt viie alalise töölisega töötavad, siia sõõri arvati, teiseks, et juurde võeti veel rida teisi ettevõtteid, millede tööliste õnnetusjuhtumite vastu kindlustamist veneaegse seaduse järgi ei nõutud, muu hulgas ka igasugu ehitusettevõtted.

TTS § 372 leiduv tööstusettevõtete nimestik on meil üle võetud 1923. aasta Tööliste õnnetusjuhtumite vastu kindlustamise seaduse muutmise seadusesse Washingtonis 1919. aastal peetud rahvusvahelise töökongressi poolt vastuvõetud konventsioonide eelnõudest naiste õttöö ja laste vanaduse alammäära kohta, millest peale neid tööstustööde juures tarvitada võib. 1934. a. seadus ainult pisut täiendab seda nimekirja.

Et Riigikogule 1923. aastal esitatud Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu töökaitsekomisjoni ühises seletuskirjas Tööstusliku töö seaduse muutmise seaduse eelnõu kohta oli öeldud, et võetakse tarvitusele sama tööstusettevõtete mõiste, mis rahvusvahelisel kongressil terve rea konventsioonide kohta on kindlaks määratud, on meil mõnel pool järeldatud, et TTS § 372 endine ettevõtte mõiste on muudetud ja asendatud uuega, mis vastab saksa „Betrieb'ile“, vene „proizvodstvo'le“ või „zavedeniye'le“ ja mida meil hiljemini vastavas erikirjanduses ja ka seadusandluses (vt. RT 1931 — 61, art. 487 ja 488) hakati nimetama „kätiseks“. Kuid niisuguse järelduse tegemiseks ei anna alust TTS § 372 tekst ega eelmainitud konventsioonide eelnõud.

Washingtoni 1919. a. konventsioonide eelnõudes igaihes eraldi on art. 1 öeldud: „käsitleva konventsiooni käsitamisel loetakse tööstusettevõteteks:“ („prantsuskeelses algtekstis „etablissements industriels“, mis oleks tõlgitav „tööstuslikud asutised“), millele järgneb loend: „a) mäekaevandused, kivimurrud.... b), d)“

ning artikli lõpus öeldakse: „igal maal määrab kompetentne võim piirjoone ühelt poolt tööstuse, teiselt poolt kaubanduse ja põllutöö vahel.“ Vastuvõetud konventsioonide eelnõudes tööstusettevõtte mõistet ei ole piiritletud.

Samuti ei sisalda ka 1923. a. vastuvõetud TTS § 372 uus tekst, nagu vana veneaegne, tööstusliku ettevõtte mõiste kindlaksmääramist. Ta sisaldab ainult nende tööstuslike ettevõtete loendi, millede töölised sunduslikule kindlustamisele kuuluvad. Seepärast ei saa siin tarvitatud sõnale „ettevõtte“ mõnda teist tähendust anda, kui milles teda meil üldiselt seadustes, vastavas kirjanduses ja ka harilikus läbikäimises tunti, seda rohkem, et Tööstusliku töö seadus opereerib selle sõnaga ka mitmes teises osas, mis Washingtoni konventsioonidega ei ole mingis seoses ja mis meil endisest ajast veel muutmata edasi püsima jäid. Lepinguriikide oma seadusandluse määruste edasikestmisele tööstusettevõtete piiritlemises viidati juba Washingtoni konventsioonide eelnõus eneses.

Tööstusliku ettevõtte olemasolu eeldab meil omaette iseseisvat pikemat või lühemat aega kestvate inimtööjõudu ja kapitali või loodusvarade koostöö korraldust ettevõtja poolt kutseviisiliselt tulu või teatava majandusliku hüve saamise eesmärgiga. Töö, kui ta ei ole korraldatud iseseisvalt ja kutseliselt, ilma tulu eesmärgita, ei moodusta tööstuslikku ettevõtet. Kui meie seadusandja oleks tahtnud ehituste töid niisugustena, s. o. nimelt ka tööandja enese jaoks majanduslikul teel toimepandud tööd TES § 372 jj. alla viia, siis oleks ta seda kahtlemata selgesõnaliselt ka väljendanud, olgu kas §-i sissejuhatuses sõna „ettevõtte“ asemel või kõrval mõnd teist väljendust tarvitades, või punkt „c“ iseseisva lõike tehes vastava sõnastusega, või mõnel teisel viisil, mis kahtlusi ei laseks tekkida seadusandja tahte kohta.

Mis puutub eelmainitud 1923. a. seaduseelnõu kohta Riigikogule esitatud seletuskirja väljendus, „sellega võetakse tarvitusele sama kindlaksmääratud tööstusettevõtte mõiste, mis rahvusvahelistel töökonverentsidel terve rea konventsioonide kohta on kindlaks määratud“, siis peab seda võtma seoses sama lause sissejuhatavate sõnadega „sellega laieneb ettevõtete hulk, millede kohta kavatsetakse ellu viia kindlustamist“ ja millest selgub, et siin taheti õieti ainult kindlustamise alla kuuluvate ettevõtete hulga suurenemist alla kriipsutada. Et ettevõtte mõiste sisuliselt millegi poolest muudetud oleks, sellest ei räägi ka seletuskiri midagi. Sealjuures peab mainima, et ka seaduseelnõu arutamisel Riigikogus ei aruandja ega keegi teine oma sõnavõttudel ei viidanud sellele, et selle seadusega oleks ettevõtte mõiste muudetud. Vastupidi, seaduseelnõu läbi vaadanud töökaitse komisjoni aruandja on Riigikogus pärast seda, kui ta oli seletanud, et meil tegelikult ongi juba väiksemaid, alla 30 või 20 töö-

liseaga töötavaid ettevõtteid TTS § 382 p. 1 põhjal kindlustusnõukogu poolt kindlustusseltsi alla kuuluvajks tunnistatud, seletanud järgmist: „Eelnõu järgi peaksid kuuluma Õnnetusjuhtumite vastu kindlustamise seaduse alla selles eelnõus ülesloetud ettevõtted, kui neis alaliselt vähemalt viis töölisi töötab, sellejuures on tööalad üksikult loendatud, mis peab vastama ettevõtete nimekirjale, mis märgitud töökonverentsil vastuvõetud konventsioonide eelnõudes. Nii ei too uus § 372 muutmine midagi uut, mida tegelikult meil ei oleks. Ta vastab ainult tegeliku elu nõuetele.“ — Ja edasi: „§ 541 näeb uues redaktsioonis õnnetusjuhtumite korral kindlustamist neis ettevõtetes, mis loendatud § 372, kuid kus töölisi on alla 5.“

Hoonete ehitusettevõtted 1923. aastani ei käinud TTS alla, tollest ajast saadik käivad nad TTS § 372 alla, kui neis vähemalt viis töölisi töötab, ja § 541 alla, kui neis alla viie töölise töötab. Nende seadusnormide kohaldamise üldeelduseks on tööstusettevõtte olemasolu. Järelikult, ehitamine oma isiklikkudeks tarveteks selle alla ei käi, ei käi selle alla ka üürikorteritega maja ehitamine niikaua kui see ei toimu kestvalt iseseisva ehitustööstuse kujul.

Kuidas Riigikogu ise eelmainitud konventsioone, milledest TTS § 372 ettenähtud ettevõtete loendus oli võetud, tõlgendas, selgub järgmise aasta 20. mail vastu võetud Seadusest laste, alaealiste ja naiste töö kohta (RT 1924 — 68), millega ratifitseeritud konventsioonid ellu viidi. Seaduse eelnõu läbivaatamisel oli tähelepanu pööratud sellele, et varemini „Riigi Teatajas“ avaldatud konventsiooni tõlge küllalt täpselt ei vasta algtekstile. Seepärast võeti vastav paragraaf töökaitsekomisjoni ettepanekul vastu parandatud kujul nii, et igas punktis veel eriti rõhutati tööstusettevõtte ilmet, teiste hulgas väljendati punkt „c“ järgmiselt: „Ettevõtted igasuguste ehituste, hoonete jne. tegemiseks, samuti ka ettevõtted, millel ülesandeks nende uuesti ülesehitamine, parandamine, ümberehitamine või lammutamine jne.“ (Riigikogu 1924. aasta 4. istungjärgu protokollid, veerg 242). Sellest parandusest ilmneb silmapaistvalt, et loendatud ehitustööalad mitte toimetatavate töödena TTS § 372 alla käivaks tunnistati, vaid ettevõtetena. Kuigi selline ettevõtte iseloomu toonitamine toimus siin eriseaduses, nimelt Seaduses laste, alaealiste ja naiste kohta tööstusettevõtetes, kuna TTS § 372 käsitleb üldkorda, siis on ta ikkagi vastuvaidlematu selgitava tähendusega, sest et mõlemad seadused, s. o. nii 1923. a. vastuvõetud TTS § 372 muutmise seadus kui ka 1924. a. Seadus laste, alaealiste ja naiste töö kohta baseerusid Washingtoni konventsioonidel ja on võimatu ette kujutada, et 1924. aastal seadusandja oleks tahtnud alaealiste ja naiste töökaitse jaoks seaduse kohaldamise piirkonda kitsendada võrreldes TTS § 372 ettenähtud piiridega. Sõna „ettevõtted“ lisati siin seadusepunkti „c“ tekstile juurde, et sõnaselgelt alla kriipsu-

tada, et ka ehitustööde suhtes on antud seadus kohaldatav vaid siin, kui on tegemist tööstusettevõttega.

Seda tõlgendust kinnitab lõpuks veel see, et ehk küll hiljemini hakati tööliste kaitset mitmes suhtes laiendama, võttes selle alla tööstuslikud käitised üldse, luues nende jaoks omad asutised (vt. näit. Tööstusliikude käitiste tööliiskonna asutiste seadus, RT 1931 — 61, art. 488), korraldades nende tööliste puhkeaega jne., on seadusandja Tööstusliku töö seaduse muutmise ja ümberredigeerimise puhul 1934. aastal (RT 1934 — 104) kõnesolevas § 372 „ettevõtete“ nime-tuse seisma jätnud, ja ei ole teda mitte asendanud väljendusega „käitised“. Niisiis käivad § 372 p. „c“ loendatud igasugused ehitused ainult sel juhul § 372 alla, kui neid teostatakse iseseisva tööstusliku ettevõtte kujul. Sama on kehtiv ka TTS § 541 mainitud ettevõtete kohta. Teostatakse neid niiviisi, siis vastutab ettevõtte omanik või valdaja õnnetusjuhtumite eest TTS § 541 järgi ka siis, kui ta ette-võtte tööd töövõttena kolmandale isikule on välja andnud (TTS § 543).

Kõike eespoolnimetatut arvesse võttes ja lähtudes ülaltoodud tööstusliku ettevõtte mõistest, ei või tunnustada, et tööandja poolt majanduslikul teel enda jaoks toimepandud ehitustööd oleksid töös-tuslikud ettevõtted TTS § 372 mõttes, ja järelikult ei ole see § kohal-datav õnnetusjuhtumi puhul, mis niisuguste tööde juures aset on leidnud.

Kõigest sellest järgneb, et esitatud küsimusele tuleb eitavalt vastata TTS § 372 kohta, samuti ka TTS § 541 ja 542 kohta, sest need kaks paragraafi on kohaldatavad tööstusliikude ettevõtete kohta, mis ei erine TTS § 372 loendatud ettevõtetest muuga kui ainult tööliste arvuga.

(RkhÜ toim. nr. 1 — 1936.)

M. T.

Administratiivosakond.

Kas sõjaväes teeniv ohvitser, kes läkitamiselt tagasi kutsutud, on õigustatud nõudma, et temale Kaitseväelaste palga seadluse § 14 põhjal eelmise kõrgemapalgalise ametikoha palka edasi makstaks?

Vastus: eitav.

Kaitseväelaste palgaseadluse (RT 1933 — 28) § 14 ütleb, et teenistuse huvides ülema algatusel Ohvitseride teenistuskäigu seadluse (RT 131 — 85) § 121 p. 2 ja § 133 p. 1 korras madalamapalgalisele ametikohale määratud ohvitserile makstakse uuel ametikohal tema eelmise, kõrgemapalgalise ametikoha palka edasi. Analüüsides eel-toodud §-i selgub, et kõrgemapalgalise ametikoha palka makstakse edasi ainult neile ohvitseridele, kes on madalamapalgalisele kohale

määratud Ohvitseride teenistuskäigu seadluse § 121 p. 2 ja § 133 p. 1 korras. Viimase seadluse § 121 p. 2 räägib üleviimisest (s. o. ülem vabastatakse tema ametikohalt üleviimisega) ja juhib siinjuures § 133-le. Viimane § ütleb, et üleviimine võib toimuda: 1) teenistuse huvides ülemuse algatusel; 2) ohvitseri enese soovil. Missugust ohvitseri määramist loetakse üleviimiseks, sellest räägib sama seadluse § 132. Ei ole tegemist üleviimisega, kui keegi on näit. läkitatud Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi käsutusse, kust hiljemini tagasi kutsutud. Läkitamisest räägib Ohvitseride teenistuskäigu seadluse § 121 p. 3 (s. o. ülem vabastatakse tema ametikohalt läkitamisega § 202, 210 ja 222 määratud juhtudel). § 210 näeb ette, et riigikaitse õppuse instruktoriks läkitamisega ohvitser vabastatakse seniselt ametikohalt, kustutatakse senise väeosa nimekirjast ja võetakse üles Kaitseväge staabi koosseisus ettenähtud riigikaitse õppuse instruktorite nimekirja. Sama seaduse § 215 ütleb, et riigikaitse õppuse instruktoriteks läkitatud ohvitserid kutsutakse tagasi kaitseministri käsutusse ajutiselt või lõplikult. On keegi § 215 p. 2 alusel läkitamiselt tagasi kutsutud, siis ei ole tegemist Ohvitseride teenistuskäigu seadluse § 121 p. 2 ja § 133 p. 1 korras üleviimisega ja puudub alus Kaitseväelaste palga seadluse § 14 põhjal eelmise kõrgemapalgalise ametikoha palka edasi maksta. (RkhA toim. nr. 230 II — 1937.)

Kas Pärandusmaksu seadus võimaldas kinnisvara hinnata ainult madalamaks seaduslikust hindest?

Vastus: eitav.

Pärandusmaksu seaduse (RT 1920 — 67/68 ja 1923 — 1/2) § 31 märkus 1 lubas maksnikul nõuda kohalikul maksuinspektorilt kinnisvara ümberhindamist selle üleminekul, et teha kindlaks kinnisvara tõelist väärtust. Ümberhindamine toimub vastava komisjoni kaudu. Sama §-i märkus 3 ütleb, et komisjoni poolt tehtud hindamine võetakse maksustamise aluseks. Ekslik on arvamus, et Pärandusmaksu seadus võimaldas kinnisvara hinnata ainult madalamaks seaduslikust hinnast. Ümberhindamise otstarbeks on just kinnisvara tõelise väärtuse kindlakstegemine, ning maksud määratakse just kinnisvara tõelisest väärtusest. Kui ümberhindamine on toimunud ja ümberhindamise otsus jõustunud, siis eelmainitud märkus 3 juhatusel ei tule maksu arvutada enam § 31 ettenähtud hinnete alusel, vaid vastava komisjoni poolt määratud hinde alusel.

(RkhA toim. nr. 377 II — 1937.)

M. T.

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.** Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Käsikirjad olgu selgesti loetavad; eriti soovitatav on masinakiri. — Korrektuuri- des on lubatud ainult trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Toimet- us jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelilisele korrektuurile. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale. Ära- tõmmete, artiklis kasutatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõl- gete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetus, Tartu, Lai tän. 34.

1937. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

kaheksateistkümne aastat.

TOIMETUS:

R. Räägo (peatoimetaja), E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, J. Kleesment, A.-T. Kliimann, H. Kristal, E. Maddisoo, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots
A. Mägi (toimetuse sekretär).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1935. a. ja 1936. a. otsuseid.

Lähemateks kaastöölisteks on Tartu ülikooli õigus-teaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.

Tellimishind: 8 krooni aastas, üksiknumber 85 s.

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920.—1936. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 95.50. Üksikaastakäike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925.—1928. a. à kr. 4.50; 1929.—1935. a. à kr. 7, 1936. a. — kr. 8.

Toimetus ja talitus: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas
iga kolmap. ja reede, kell 12—13.
Toimetuse sekretäri kodune telef. nr. 14-91.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Hind 85 senti

Ilmus 23. det. 1937.